

MERILA DOLOČANJA MEJ MED SLOVENSKIMI NAREČJI IN PODNAREČJI¹

V prispevku so prikazana merila določanja mej med posameznimi slovenskimi narečji in podnarečji znotraj posamezne narečne ploskve. Za vsako narečje in podnarečje so tako podane njegove definicijske lastnosti. Merila narečjeslovnega razmejevanja in klasificiranja na vodoravni ravni so tako genetska kot strukturna ter so uporabljena dopolnjujoče. V primeru, da sosednja idioma ustrezata genetskim merilom, so odločujoča strukturna merila, v primeru, da sosednja idioma delita strukturna merila, obveljajo genetska. V vsakem primeru pa je za definicijo posebnega narečja ali podnarečja potrebno večje število inovacij. Opisani pristop razmejevanja jezikovne stvarnosti v prostoru omogoča ohranjanje ravnotežja med genetskimi in strukturnimi merili ter s tem upošteva dejansko zemljepisno jezikovno stvarnost proučevanega jezikovnega kontinuuma. Pri vodoravni narečni klasifikaciji je nadalje nujno potrebno računati s pojavljanjem prehodnih govorov in narečnih otokov.

zgodovinsko jezikoslovje, genetsko jezikoslovje (genetolingvistika), zemljepisno jezikoslovje (geolingvistika), zemljepisnojezikovne meje med zemljepisnimi organskimi idiomi (geolekti), slovenski jezik.

The article discusses the delimitation criteria between Slovene dialects and sub-dialects within a dialect base. Moreover, it offers defining characteristics for each dialect and sub-dialect. The criteria for horizontal dialect delimitation and classification are of a genetic as well as a structural nature and are combined in a complementary way. If the neighbouring idioms match with regard to genetic criteria, structural criteria are decisive, but if the neighbouring idioms share structural criteria, the genetic criteria apply. However, for the definition of a new dialect or sub-dialect a number of innovations are needed. The described approach towards the delimitation of language reality takes into account the factual geo-linguistic reality of the language continuum in question, balancing genetic and structural criteria. Furthermore, the horizontal dialect classification has to consider the phenomena of transitional areas and dialect islands.

historical linguistics, geneto-linguistics, geo-linguistics, geographical-linguistic borders between geographical organic idioms (geolects), Slovene language.

¹Za nesebično strokovno pomoč in konstruktivno razpravo pri nastajanju pričujočega prispevka se iskreno zahvaljujem red. prof. dr. Veri Smole. Njena zasluga je, da je v besedilu manj napak, kot jih bilo brez njene pomoči. Za morebitne neodpravljene napake v besedilu sem odgovoren sam.

0 Uvod

Slovenski jezik po Logar-Riglerjevi *Karti slovenskih narečij* (1983) pozna 37 narečij in 12 podnarečij (Logar, Rigler 1983; Smole 1998a: 2–3).² Diahrono se na osnovi starejših jezikovnih pojavov, tj. starejših jezikovnih inovacij, povezujejo v osem narečnih ploskev znotraj štirih zemljepisno določenih enot (sever: koroška; zahod: beneško-kraška, obsoško-idrijska; jug: gorenjska, dolenska, južnoštajerska; vzhod: severnoštajerska, panonska) (Rigler 1963: 47).³ Sinhrono se na osnovi mlajših jezikovnih pojavov, tj. mlajših jezikovnih inovacij, ki so v večji meri določila njihov slušni vtis, združujejo v sedem narečnih skupin (koroška, primorska, rovtarska, gorenjska, dolenska, štajerska, panonska) in mešane kočevske govore. Starejše in mlajše jezikovne pojave kot merilo za združevanje posameznih narečij in podnarečij v narečne skupine in ploskve bi po zgledu narečjeslovja hrvaškega/srbskega jezika lahko imenovali tudi genetska in stuktorna merila (Brozović 1960: 74, 76),⁴ pri čemer bi stukturam lahko rekli tudi tipološka.

²Termin *podnarečje* nadomestila termin *govor* (*kranjskogorski govor* > *kranjskogorsko podnarečje*), to pa zato, da ne bi prišlo do prekrivanja s terminom *krajevni govor* in do terminološke nejasnosti (npr. *kranjskogorski in podkorenski krajevni govor kranjskogorskega govora* > *kranjskogorski in podkorenski krajevni govor kranjskogorskega podnarečja*). Nova terminologija se uveljavlja v novejšem času (Smole 2000).

Podnarečja imajo v odnosu do narečij naslednji razmerji: 1. podnarečja sestavljajo celotno narečje (istrsko narečje = rižansko podnarečje + šavrinsko podnarečje; posavsko narečje = zagorsko-trboveljsko podnarečje + laško podnarečje + sevnjsko-krško podnarečje); 2. podnarečje je del narečja (ziljsko narečje + kranjskogorsko podnarečje; kraško narečje + banjško podnarečje; tolminsko narečje + baško podnarečje; gorenjsko narečje + vzhodnogorenjsko podnarečje; dolenska narečje + vzhodnogorenjsko podnarečje; zgornjesavinjsko narečje + solčavsko podnarečje; južnopohorsko narečje + kozjaško podnarečje).

³Rigler poleg osmih narečnih ploskev navaja še tri genetskojezikoslovno nejasna oz. mešana območja (istrsko-čiško, kočevsko-obkolpsko-južnobelokranjsko, prleško) (Rigler 1963: 47). Istrsko in prleško narečje se v pričujoči razpravi obravnavata kot del slovenskega diasistema (podobno kot v Logar 1962, Rigler 1976).

⁴Vsako genetsko merilo je bilo nekoč struktorno in ohranja vsaj minimalno struktorno vrednost, medtem ko se vsako struktorno merilo v okviru nepretrganega spreminjanja jezika v času lahko spremeni v genetsko (prilagojeno po Brozović 1960: 74). Brozović razliko med prvimi in drugimi pri združevanju posameznih govorov v skupine ponazarja z naslednjim primerom naglasnega tipa pridevnika v štirih krajevnih govorih: 1. *mlādā mlādo*, 2. *mlādā mlādō*, 3. *mlāda mlādo*, 4. *mlāda mlādo*, pri čemer na osnovi strukturnega merila sodita skupaj 1. *mlādā mlādo* in 2. *mlādā mlādō* proti 3. *mlāda mlādo* in 4. *mlāda mlādo*, saj imata enako zlogovno-naglasno strukturo, na osnovi genetskega pa 1. *mlādā mlādo* in 3. *mlāda mlādo* proti 2. *mlādā mlādō* in 4. *mlāda mlādo*, saj imata izvorno/genetsko enak naglas posameznih leksemov oz. morfemov, kar kaže na njun skupni izvor in večjo genetsko povezanost (Brozović 1960: 76). – Analogni primer iz slovenščine bi bil lahko naglasni tip samostalnikov *ā*-jevske sklanjatve: 1. *kozā kozō*, *vodā vodō*; 2. *kozā kozō*, *vodā vodō*; 3. *kóza kózo*, *vóda vodō*; 4. *kóza kozō*, *vóda vodō*. Po strukturnem merilu zaradi enake zlogovno-naglasne strukture (prisotnost/odsotnost kratkih naglašanih samoglasnikov v odprtem končnem besednem zlogu) sodita skupaj 1. *kozā kozō*, *vodā vodō* in 2. *kozā kozō*, *vodā vodō* proti 3. *kóza kózo*, *vóda vodō* in 4. *kóza kozō*, *vóda vodō*. Po genetskem merilu zaradi izvorno/genetsko enakega naglasa posameznega leksema oz. njegove morfema (odsotnost/prisotnost cirkumfleksa na dolžini v končnici tožilnika ednine v nekaterih leksemih) spadata skupaj 1. *kozā kozō*, *vodā vodō* in 3. *kóza kózo*, *vóda vodō* proti 2. *kozā kozō*, *vodā vodō* in 4. *kóza kozō*, *vóda vodō*. Starejša jezikovna inovacija (sovpad odraza praslovanskega naglasnega tipa b z odrazom praslovanskega naglasnega tipa c pri samostalnikih *ā*-jevske sklanjatve: psl. **kozā *kozō* (b) ≠ **uodā *uodō* (c) >|≥ **kozā *kozō* ≠ **uodā *uodō* proti **kozā *kozō* = **uodā*

Medtem ko so merila določanja mej med posameznimi narečnimi ploskvami oz. narečnimi skupinami sorazmerno jasna, so merila določanja narečnih mej med narečji in podnarečji znotraj posameznih narečnih ploskev oz. skupin precej raznorodna, odvisna takorekoč od primera do primera. V slovenskem narečjeslovju so torej merila navpične/vertikalne narečne klasifikacije bolj jasna od meril vodoravne/horizontalne narečne klasifikacije.⁵ V prispevku bosta zato podana prav kritični pretres meril določanja mej med posameznimi slovenskimi narečji in podnarečji oz. meril druževanja posameznih govorov v narečje in podnarečje ter njihov tip (genetsko merilo, strukturno merilo).

1 Določanje zemljepisnih jezikovnih mej (med geolekti)

Pri členjenju zemljepisne stvarnosti organskih idiomov se zastavlja vprašanje, kako idiome nižje hierarhične stopnje združevati v idome višje hierarhične stopnje,⁶ oz. konkretnije, kateri krajevni govori sodijo v preučevano narečje in kateri v sosednje ali katera narečja spadajo k določenemu jeziku in katera že k sosednjemu, torej kako določati vodoravno jezikovno sorodnost in posledično kako graditi vodoravno jezikovno klasifikacijo. V okviru različnih metod določanja jezikovnih mej, s katerimi razpolaga sodobno jezikoslovje,⁷ se za členjenje zemljepisne stvarnosti organskih idiomov zdi najprimernejši kvalitativni pristop znotraj teoretičnega jezikoslovja. Le-ta se pri določanju jezikovnih mej opira na jezikovnosistemske lastnosti preučevanih idiomov. Pri kvalitativnem pristopu se posamezni idiomi združujejo v večje skupine na podlagi skupnih značilnosti, ki so hkrati definicijske lastnosti skupine. Za tako definirane idiome sta značilni homogenost in specifičnost. Merila za določanje so po navadi dejstva iz zgodovinskega glasoslovja, redkeje zgodovinskega oblikoslovja in besedja, pri čemer so za opredelitev samostojnega idioma pomembne predvsem inovacije v spreminjanju le-tega skozi čas in manj ohranjeni arhaizmi.

**uodŕ*) se torej izkaže za genetsko merilo, medtem ko je mlajša jezikovna inovacija (nesplošno-slovenski naglasni umik issln. **ženà* > **žèna*) v slovenščini še strukturno merilo.

⁵ Pojma vodoravno/horizontalno in navpično/vertikalno sta v genetolingvistiki razumljena istočasijko/sinhrono: 1. vodoravno/horizontalno je razmerje med genetsko sorodnimi idiomi iste hierarhične stopnje znotraj iste kategorije (Brozović 1960: 70, Furlan 2008: 4) (ziljsko in rožansko narečje znotraj koroške narečne ploskve/skupine, koroška in panonska narečna ploskev/skupina znotraj slovenskega jezika, slovenski in hrvaški/srbski jezik znotraj slovanske jezikovne veje); 2. navpično/vertikalno pa je lahko razumljeno kot razmerje med genetsko sorodnimi idiomi različnih hierarhičnih stopenj znotraj iste kategorije (Brozović 1960: 70) (ziljsko in rožansko narečje v razmerju do koroške narečne ploskve/skupine, koroška in panonska narečna ploskev/skupina v razmerju do slovenskega jezika, slovenski in hrvaški/srbski jezik v razmerju do slovanske jezikovne veje) ali kot razmerje med genetsko sorodnimi idiomi iste (verjetno tudi različne) hierarhične stopnje zunaj iste kategorije (Furlan 2008: 4) (slovenski in staroindijski jezik znotraj indoevropske jezikovne družine).

⁶ Teorijo genetskojezikoslovne delitve idiomov na podlagi meril organskost/neorganskost, konkretnost/nekonkretnost (sistemska, diasistemska, nesistemska), višja/nižja hierarhična stopnja je v celoti povzeta po Brozović 1970: 10–14.

⁷ Melis 1996.

Sicer so pa samo rezultati kvalitativnega pristopa k jezikovnim različicam lahko prekrivni z rezultati uporabnojezikoslovnega pristopa. Jezikovnosistemske značilnosti jezikovnih različic so namreč tesno povezane z njihovimi komunikacijskimi funkcijami znotraj jezikovne skupnosti. Homogenost in specifičnost nosilcem omogočata, da se s svojo jezikovno različico lahko istovetijo in razlikujejo od pripadnikov sosednje jezikovne skupnosti (istovetenjska/identifikacijska in razlikovalna/diferenciacijska vloga idioma).

1.1 Meja med slovenskimi narečji iz različnih narečnih ploskev

1.1.1 Starejše jezikovne spremembe

Merila določanja mej med posameznimi narečnimi ploskvami na osnovi starejših jezikovnih pojavov so genetskega tipa. To je nadaljnje spreminjanje izhodiščnega splošnoslovenskega zložniškega, predvsem samoglasniškega sistema,⁸ in sicer so pri tem pomembne naslednje inovacije: 1. prisotnost/odsotnost zgodnjega raznosnjenja issln. $*e/*o$ (issln. $*e/*o > SZ$ sln. $*e/*o$: JV sln. $*e/*o$); 2. način udvoglašanja issln. $*ē/*ō$ (issln. $*ē/*ō > SZ$ sln. $*ie/*uo$: JV sln. $*eĭ/*ou$); 3. prisotnost/odsotnost in čas daljšanja issln. kratkih akutiranih zložnikov v nezadnjem besednem zlogu (issln. $*\check{V}- > Z$ in J sln. $*\acute{V}-$ (zgodnje daljšanje v 13./14. stoletju, enojni odrazi issln. $*\bar{e}$ in $*\bar{e}^{\check{}}$) : S, severnoštajersko, zahodni del V sln. $*\acute{V}-$ (pozno daljšanje v 16. stoletju, dvojni/trojni odrazi issln. $*\bar{e}$ in $*\bar{e}^{\check{}}V/*\bar{e}^{\check{}}VV$) : vzhodni del V sln. $\check{V}-$); 4. samoglasniška kakovost odraza issln. $*\bar{a}/*\bar{a}^{\check{}}$ (issln. $*\bar{a}/*\bar{a}^{\check{}} > *a$ (Z, gorenjsko, dolensko) : $*e$ (južnoštajersko, V, S); 5. način (ne)sovpadanja različnih *e*-jevskih in *o*-jevskih samoglasnikov v posameznih narečnih ploskvah.⁹ Posledično merila za določanje mej med narečji in podnarečji, ki pripadajo različnim narečnim ploskvam, hkrati pa med njimi ne obstaja kakšna ostro začrtana naravna meja (kot na primer gorska veriga Karavank med rožanskim in gorenjskim narečjem), niso težavna. Upoštevati je potrebno eno od zgoraj naštetih genetskih meril.

Na osnovi kakovosti odrazov issln. $*\bar{e}/*\bar{e}^{\check{}}$ -, $*\bar{o}/*\bar{o}^{\check{}}$ -, $*\bar{a}/*\bar{a}^{\check{}}$ - je mejo kranjskogorsko $*\bar{e}$ -, $*\bar{o}$ -, $*\bar{a}$ - : gorenjsko $*\bar{e}$ -, $*\bar{o}$ -, $*\bar{a}$ mogoče postaviti med krajema Belca (kranjskogorsko) : Mojstrana in Dovje (gorenjsko).¹⁰ Na osnovi odrazov issln. $*\bar{e}$ -, $*\bar{o}$ je mogoče razmejiti kraško $*ie$ -, $*uo$: notranjsko $*eĭ$ ($> *\bar{e}$), $*u$ na črti Vrtovin–Krajna vas pri Dutovljah–Prosek (kraško) : Kamnje–Dutovlje–Voglje–Opčine–Barkovlje (notranjsko)¹¹ ter južnopohorsko $*eĭ$ -, $*ou$: mežiško in severnopohorsko-remšniško $*ie$ -, $*uo$.¹²

⁸Logar 1981a.

⁹Rekonstruirano gradivo (neizpričano gradivo različnih časovno-prostorskih jezikovnih plasti) in iz konkretnega narečnega gradiva abstrahirano gradivo (ki služi kot model za ponazoritev tipa glasovnih sprememb) sta opremljeni z zvezdico in prikazani v nekoliko prilagojeni transkripciji, ki se uporablja za zapisovanje slovenskega knjižnega jezika. Konkretno narečno gradivo je prikazano v novi (slovenski) nacionalni fonetični transkripciji (Kenda-Jež v Logar 1996: VIII–XV).

¹⁰Logar 1954: [41–43].

Pravkar predstavljena klasifikacija na osnovi genetskih meril pa ni izpeljana dosledno, in sicer od prikazanega modela odstopa razmejevanje/združevanje na osnovi odraza issln. $*\bar{a}/*\bar{e} > *a : *e$. Izjemi predstavljata srednjesavinjsko in kozjansko-bizeljsko narečje, ki poznata odraze obeh vrst (južni govori srednjesavinjskega narečja imajo mešanico ozdravov $*\bar{a}/*\bar{e}$, severni govori odraz $*\bar{e}$; bizeljski govori kozjansko-bizeljsko narečja odraz $*\bar{a}$, kozjanski govori odraz $*\bar{e}$). Opisano jezikovno stanje z dvojnimi odrazi je najverjetneje novejše, ki ob prisotnosti mešanih odrazov tudi kaže na pomikanje opisane jezikovne meje proti severu. Za narečjeslovno klasifikacijo je neprisotnost samo enega pojava ob prisotnosti vseh ostalih nezadostna, zato sta srednjesavinjsko in kozjansko-bizeljsko narečje (predvsem zaradi zgodnjega daljšanja issln. kratkih naglašanih zložnikov v nezadnjih besednih zlogih) uvrščeni med južnoštajerska in ne med severnoštajerska narečja.¹³

1.1.2 Mlajše jezikovne spremembe

Po sinhroni delitvi slovenskih narečij na osnovi mlajših jezikovnih pojavov se v različne narečne skupine uvrščajo narečja, ki so po izvoru lahko zelo raznorodna, tj. ki prvotno pripadajo različnim narečnim ploskvam po Riglerju (Rigler 1963: 47). Take so na primer naslednje narečne skupine: 1. **primorska narečna skupina**: a) koroška narečna ploskev: rezijansko; b) obsoško-idrijska narečna ploskev: obsoško; c) beneško-kraška narečna ploskev: tersko, nadiško, briško, banjško, kraško; č) dolenski narečni ploskev: notranjsko, istrsko; 2. **rovtarska narečna skupina**: a) obsoško-idrijska narečna ploskev: tolminsko, cerkljansko, črnovrško; b) gorenjska narečna ploskev: škofjeloško, horjulsko, poljansko, baško; 3. **štajerska narečna skupina**: a) dolenski narečni ploskev: posavsko; b) južnoštajerska narečna ploskev: srednjesavinjsko, srednještajersko, kozjansko-bizeljsko; c) severnoštajerska narečna ploskev: zgornjesavinjsko, južnopohorsko.

1.1.3 Starejše in mlajše jezikovne spremembe v jezikoslovju

Vsaka od treh glavnih vej jezikoslovja¹⁴ zemljepisne organske idiome (geolekte) proučuje s svojega stališča in zato jemlje v analizo bodisi starejše bodi mlajše jezikovne spremembe. **Genetolingvistika** preučuje stopnjo sorodnosti med (organskimi) idiomi, zato so za tovrstno proučevanje relevantni tako starejši kot mlajši jezikovni pojavi. **Tipolingvistika** se osredinja na podobnost/raznolikost med idiomi v nekem časovnem preseku, zanjo so torej pomembni predvsem (konvergentni ali

¹¹ Logar 1955: [65–66].

¹² Logar 1956: [68].

¹³ V narečjeslovju hrvaškega/srbskega jezika se narečja znotraj štokavske narečne skupine delijo glede na tri merila najvišje hierarhične stopnje (1. odraz praslovanskega jata: psl. $*\bar{e} > *e$ (e-kavsko) : $*ije$ (ije-kavsko) : $*i$ (i-kavsko); 2. naglasni sistem: odsotnost/prisotnost novoštokavskega naglasnega umika (staroštokavsko : novoštokavsko); 3. odraz praslovanskih soglasniških sklopov $*stj/*skj/*sk^e > \acute{s}c$ (ščakavsko) : $\acute{s}t$ (štakavsko)), pri čemer za definicijo samostojnega narečja zadostuje prisotnost dveh meril najvišje hierarhične stopnje ob prisotnosti večine meril nižje hierarhične stopnje (Brozović 1960: 77).

¹⁴ Pojmi genetolingvistika, tipolingvistika, sociolingvistika so povzeti po Brozović 2005.

divergentni) mlajši jezikovni pojavi ne glede na izvor. **Sociolingvistika** geolekte preučuje lahko tudi glede stopnje razumljivosti med posameznimi idiomi, zaradi česar je v ospredju – podobno kot pri tipolingvistiki – jezikovno stanje v nekem časovnem preseku, in sicer (konvergentni ali divergentni) mlajši jezikovni pojavi ne glede na izvor, ki omogočajo večjo/manjšo medsebojno razumljivost. V tabeli je prikazana površinska enakost leksema na izrazni ravni v dveh genetolingvistično raznorodnih idiomih kot posledica konvergentnih mlajših jezikovnih inovacij ter površinska različnost leksema v dveh genetolingvistično sorodnejših idiomih kot posledica divergentnih mlajših jezikovnih inovacij.

	stanje		issln. izvor	
	'pevec' ITdv	'pivec' ITdv	*pē̃uca	*pīuca
obsoško	'pi̯uca	'pi:uca	SZ *pieuca	SZ *pīuca
cerkljansko	'pi:uca	'pīuca	SZ *pieuca	SZ *pīuca
škofjeloško	'pi:uca	'pīuca	JV *pe̋uca	JV *pīuca
gorenjsko	'pē:uca	'pi:uca	JV *pe̋uca	JV *pīuca

1.3 Definijska lastnost geolekta znotraj narečne ploskve

Definijska lastnost geolekta je tista njegova lastnost, prisotnost katere posamezen geolekt razmejuje od vseh sosednjih geolektov. Pri določanju zemljepisnih jezikovnih mej so za definicijo posameznega idioma pomembnejše jezikovne inovacije, kar pomeni, da je geolekt mogoče definirati s prisotnostjo jezikovne inovacije, sosednji geolekt pa posledično z njeno odsotnostjo. Če poleg prisotnosti/odsotnosti jezikovne inovacije upoštevamo še položaj geolekta v jezikovnem kontinuumu (središče, obrobje), lahko definiramo različna principe razmejevanja geolektov (z zgledi iz slovenskih narečij in podnarečij).

1.3.1 Inovacija na obrobju kot definijska lastnost idioma na obrobju na primeru dolenske narečne ploskve: obrobna narečja dolenske narečne ploskve je v razmerju do osrednjega dolenskega narečja mogoče definirati na osnovi principa inovacij na obrobju: a1) dolensko : vzhodnodolensko (inovacije na obrobju: issln. *ē̃/*ē̌- > *eĭ > *ē (deloma), issln. *ī/ī-, *ū/ū- > *ī, *ū, issln. *māglà > *màglà (deloma), izguba tonemskih nasprotij v izvorno zadnjih besednih zlogih), večja stopnja sodobnega samoglasniškega upada (od soglasniškega okolja pogojeni akanje/ukanje, preglas, večja stopnja delne in popolne onemitve); a2) vzhodnodolensko : posavsko (inovacije na obrobju: issln. *māglà > *màglà, izguba tonemskih in kolikostnih nasprotij, morfologizacija naglasnega mesta); b) dolensko : severnobelokranjsko (inovacije na obrobju: issln. *ē̃/*ē̌- > *eĭ > *ē, issln. *māglà > *màglà, issln. *okô > *òko, issln. *kováč > kòvač, izguba tonemskih nasprotij); c) dolensko : kostelsko (issln. *māglà > *màglà, issln. *okô > *òko, issln. *kováč > kòvač, izguba tonemskih nasprotij); č1) dolensko : notranjsko (inovaciji na obrobju: issln. *māglà > *màglà, izguba tonemskih nasprotij); č2) notranjsko : istrsko

(inovaciji na obrobju: issln. $*\bar{e}/*\bar{e}^- > *e_i > *\bar{e}/*\bar{e} > *ie$, issln. $*\bar{e}/*\bar{e}^-//*\bar{e}/*\bar{e}^- > *ie > *i\bar{e}$).

1.3.2 Odsotnost inovacije v središču kot definicijska lastnost idioma v središču na primeru dolenske narečne ploskve: dolensko narečje je mogoče definirati kot narečje z odsotnostjo inovacij v središču v primerjavi z njenim podnarečjem in ostalimi narečji dolenske narečne ploskve (razdelek 1.3.1).

1.3.3 Odsotnost inovacije na obrobju središčnega idioma kot definicijska lastnost obrobja je najverjetneje nesprejemljiva, saj arhaizem načeloma ne more biti definicijska lastnost »novega« idioma na obrobju. Predstavljajo pa teoretični problem, saj jezikovno ozemlje z izostankom inovacije ne more biti del idioma, definiranega z inovacijo. Zgleda: a) govora krajev Mojstrana in Dovje ne izkazujeta gorenjske inovacije issln. $*\bar{e}/*\bar{e}^-$, $*\bar{o} > *e_i$, $*ou > *\bar{e}$, $*\bar{o}$; b) govori krajev Kubed, Gračišče, Hrastovlje, Dol pri Hrastovljah, Zazid nimajo istrskih inovacij issln. $*\bar{e}/*\bar{e}^- > *e_i > *\bar{e}/*\bar{e} > *ie$, issln. $*\bar{e}/*\bar{e}^-//*\bar{e}/*\bar{e}^- > *ie > *i\bar{e}$. Rešitev iz tega teoretičnega problema je zaenkrat mogoča z definiranjem posebne zemljepisnojezikovne pojavnosti – narečnega otoka. **Narečni otok** je torej skupina govorov središčnega idioma, ki izkazuje odsotnost inovacije/inovacij na obročju središčnega idioma in je hkrati premajhen, da bi bil lahko definiran kot (vsaj) podnarečje.¹⁵

2 Določanje mej med slovenskimi narečji in podnarečji

Določanje mej med posameznimi narečji in podnarečji bo prikazano znotraj posameznih narečnih ploskev.

2.1 Severna slovenska narečja imajo nekatere (starejše) glasovne inovacije skupne z zahodnimi, nekatere (mlajše) glasovne inovacije pa z vzhodnimi slovenskimi narečji. Skupaj z zahodnimi slovenskimi narečji ne poznajo zgodnjega raznosnjenja praslovanskih nosnih samoglasnikov (12. stoletje) (issln. $*e$, $*o > SZ$ sln. $*e$, $*o$) in imajo posledično prvotno široko kakovost odraza praslovanskega jata (issln. $*\bar{e} > SZ$ sln. $*\bar{e} [ä]$) ter izkazuje rastoče dvoglasnike kot odraze issln. $*\bar{e}$ in $*\bar{o}$ v okviru njunega zgodnjega, tj. splošnoslovenskega udvoglašenja (12./13. stoletje) (issln. $*\bar{e}$, $*\bar{o} > SZ$ sln. $*ie$, $*uo$). Skupaj z vzhodnimi slovenskimi narečji pa ne poznajo zgodnjega daljšanja issln. kratkih naglašanih zložnikov v nezadnjih besednih zlogih (13./14. stoletje), temveč pozno daljšanje (od 16. stoletja naprej), zaradi česar na primer odraz issln. $*\bar{e}$ ni enak odrazu issln. $*\bar{e}^-$ (issln. $*\bar{e}^- : *\bar{e}^- > S$ sln. $*ie : *\bar{e}$), in *e*-jevsko samoglasniško kakovost issln. $*\bar{a}/*\bar{a}^-$ (14. stoletje) (issln. $*\bar{a}/*\bar{a}^- > S$

¹⁵ V narečjeslovju hrvaškega/srbskega jezika je slovenskemu terminu *narečni otok* najbližji hrvaški/srbski termin *dijalekatska oaza*, definirana kot pojav, ki je prostorsko nesorazmerno manjši od svojega ustreznika na isti hierarhični stopnji, od katerega je ločen bodisi zemljepisno (diaspora znotraj jezikovnega ozemlja ali zunaj njega) bodisi politično ali konfesionalno, in izkazuje (genetske, strukturne; arhaične, inovativne) posebnosti (Brozović 1960: 78).

in V sln. $*\bar{a}$). Skupne severnoslovenske glasovne značilnosti so torej naslednje: a) issln. $*\bar{e}$, $*\bar{o}$ > SZ sln. $*ie$, $*uo$; b) issln. $*\bar{e}$, $*\bar{e}'/*\bar{e}'-$, $*\bar{o}$ > S sln. $*\bar{e}$, $*\bar{e}$, $*\bar{o}$; c) issln. $*\bar{e}'/*\bar{e}'-$, $*\bar{o}'/*\bar{o}'-$ > SZ sln. $*\bar{e}$, $*\bar{o}$; č) issln. $*\bar{a}'/*\bar{a}'-$ > S sln. $*\bar{a}$; d) issln. $*\bar{V}V$, $*\bar{V}V\bar{V}$ > $*\bar{V}V$, $*\bar{V}V\bar{V}$.¹⁶ Večini narečij je med drugim skupno pozno raznosnjenje praslovenskih nosnih samoglasnikov (do raznosnjenja ni prišlo v večjem delu podjunskega narečja), posledica česar je prvotno široka kakovost njihovih odrazov (zožitev v posameznih narečjih je poznejša). Znotraj severnih slovenskih narečij je mogoče ločiti koroška narečja in rezijansko narečje.

2.1.1 Koroška narečja prvotno ohranjajo značilnosti severnih slovenskih narečij. Osrednje narečje je rožansko, ki izkazuje najmanj mlajših inovacij (z izjemo raznosnjenja praslovenskih nosnih samoglasnikov), zato je definirano po načelu odsotnosti inovacij v središču, ostala narečja znotraj skupine pa so definirana na osnovi inovacij na obrobju. V večini govorov je prišlo do sovpada odrazov issln. $*\bar{e}' = *\bar{e}$ (izjema so nekateri rožanski govori), $*\bar{e}'/*\bar{e}'- = *\bar{a}'/*\bar{a}'-$ (izjema so podjunski govori, ki ohranjajo nosne samoglasnike) ter do švapanja (izjema je severnopohorsko-remšniško narečje). Narečja te narečne ploskve se znotraj delijo glede na novejšje inovacije: sovpadanje odrazov različnih issln. sredinskih samoglasnikov (genetsko merilo); poenoglašnje koroških dvoglasnikov, mlajši naglasni premiki (toda ne izguba tonemskih nasprotij), odprava švapanja (manj pomemben pojav v primerjavi z ostalimi). Značilnosti posameznih narečij so naslednje:

Rožansko narečje: a) issln. $*\bar{e}$, $*\bar{o}$ > $*ie$, $*uo$; b) issln. $*\bar{e}'/*\bar{e}'-/*\bar{e}'-$, $*\bar{o}$ > $*\bar{e}$, $*\bar{o}$; c) issln. $*\bar{e}'/*\bar{e}'-/*\bar{a}'/*\bar{a}'-$, $*\bar{o}'/*\bar{o}'-$ > $*\bar{e}$, $*\bar{o}$; č) issln. $*\bar{e}' : *\bar{e}' \neq$ issln. $*\bar{e} : *\bar{e}-$; d) issln. naglasno mesto ($*\bar{z}en\grave{a}$, $*m\grave{a}gl\grave{a}$, $*ok\hat{o}$, $*b\grave{a}bica$). Govori se delijo glede na ohranjanje/poenoglašnje koroških dvoglasnikov: 1. issln. $*\bar{e}'/*\bar{e}$, $*\bar{o}$ > $*ie$, $*uo$ (na primer govor kraja Kostanje); 2. issln. $*\bar{e}'/*\bar{e}$, $*\bar{o}$ > $*ie$, $*uo$ > $*\bar{i}$, $*\bar{u}$ (na primer govor kraja Breznica). Samo dele rožanskega narečja zajemajo mlajši naglasni premiki: issln. $*ok\hat{o}$ > $*\grave{o}ko$ (vzhodni govori), issln. $*b\grave{a}bica$ > $*bab\grave{ic}a$ (Slovenji Plajberk).¹⁷

Ziljsko narečje: a) issln. $*\bar{e}'/*\bar{e}$, $*\bar{o}$ > $*ie$, $*uo$; b) issln. $*\bar{e}'-/*\bar{e}'-$, $*\bar{o}$ > $*\bar{e}$, $*\bar{o}$; c) issln. $*\bar{e}'/*\bar{e}'-/*\bar{a}'/*\bar{a}'-$, $*\bar{o}'/*\bar{o}'-$ > $*\bar{e}$, $*\bar{o}$; č) issln. $*\bar{z}en\grave{a}$ > $*\bar{z}\grave{e}na/*\bar{z}\grave{e}na$, issln. $*m\grave{a}gl\grave{a}$ > $*m\grave{a}gla$, issln. $*ok\hat{o}$ > $*\grave{o}ko$; d) ohranjanje tonemskih in kolikostnih nasprotij, nastanek tonemskih nasprotij na kratkih zlogih ($*m\grave{a}gla : *p\grave{a}s$).¹⁸

Kranjskogorsko podnarečje ziljskega narečja se od preostalega dela ziljskega narečja razlikuje predvsem po poenoglašnju koroških dvoglasnikov in po sovpadu

¹⁶ Rigler je mnenja, da v severnih slovenskih narečjih v predpredzadnjem zlogu ni prišlo do poznega daljšanja kratkih naglašanih zložnikov, kar pa je zaradi neizrazitega odražanja samoglasniške kolikosti v samoglasniški kakovosti (predvsem sredinskih samoglasnikov) v teh narečjih (brez naglasnega pomika issln. $*b\grave{a}bica$ > $*bab\grave{ic}a$) težko dokazljivo (Rigler 1977: 97–98). V prid Riglerjevi tezi bi govorili rezijanski primeri kot Bila $'l\grave{a}ž\grave{e}š 'l\grave{a}žat\grave{e}$ < psl. $*l\grave{a}ž\grave{e}šb 'l\grave{a}žete$ brez podaljšave (: Bila $'t\grave{e}š\grave{c}a$ < psl. $*t\grave{b}š\grave{c}a$ s podaljšavo).

¹⁷ Logar 1967a; Rigler 1977; Rigler 1981a.

¹⁸ Logar 1968, 1981b.

le-teh z ozkimi sredinskimi samoglasniki: a) issln. $*\bar{e}/*\bar{e}//*\bar{e}/*\bar{e}-$, $*\bar{o}//*\bar{o}-$ > $*\bar{e}$, $*\bar{o}$;
b) issln. $*\bar{e}/*\bar{e}-//*\bar{a}/*\bar{a}-$, $*\bar{o}/*\bar{o}-$ > $*\bar{e}$, $*\bar{o}$.¹⁹

Obirsko narečje: a) issln. $*\bar{e}/*\bar{e}$, $*\bar{o}$ > $*ie$, $*uo$ > $*\bar{e}$, $*\bar{o}$; b) issln. $*\bar{e}/*\bar{e}-$, $*\bar{o}-$ > $*\bar{e}$, $*\bar{o}$; c) issln. $*\bar{e}/*\bar{e}-//*\bar{a}/*\bar{a}-$, $*\bar{o}/*\bar{o}-$ > $*\bar{e}$, $*\bar{o}$; č) issln. $*\bar{z}en\grave{a}$ > $*\bar{z}\grave{e}na$, issln. $*m\grave{a}gl\grave{a}$ > $*m\grave{a}gla$, issln. $*ok\hat{o}$ > $*\grave{o}ko$, issln. $*b\grave{a}bica$ > $*bab\grave{a}ca$; d) tonemska in kolikostna nasprotja.²⁰

Podjunsko narečje: a) issln. $*\bar{e}/*\bar{e}$, $*\bar{o}$ > $*ie$, $*uo$; b) issln. $*\bar{e}/*\bar{e}-$, $*\bar{o}-$ > $*\bar{e}$, $*\bar{o}$;
c) issln. $*\bar{e}/*\bar{e}-$, $*\bar{o}/*\bar{o}-$ > $*\bar{e}$, $*\bar{o}$ ali $*\bar{a}$, $*\bar{o}$; č) issln. $*\bar{a}/*\bar{a}-$ > $*\bar{a}$; d) issln. $*\bar{a}/*\bar{a}-$ > $*\bar{o}$;
e) issln. $*\bar{z}en\grave{a}$ > $*\bar{z}\grave{e}na$, issln. $*m\grave{a}gl\grave{a}$ > $*m\grave{a}gla$, issln. $*ok\hat{o}$ > $*\grave{o}ko$, issln. $*b\grave{a}bica$ > $*bab\grave{a}ca$; f) tonemska nasprotja na dolgih zložnikih (z izjemo vzhodnih obrobni govora), kolikostna nasprotja na dolgih in kratkih zložnikih.²¹

Mežiško narečje: a) issln. $*\bar{e}/*\bar{e}$, $*\bar{o}$ > $*ie$, $*uo$ ali $*\bar{e}$, $*\bar{o}$; b) issln. $*\bar{e}/*\bar{e}-$, $*\bar{o}-$ > $*\bar{e}$, $*\bar{o}$; c) issln. $*\bar{e}/*\bar{e}-//*\bar{a}/*\bar{a}-$, $*\bar{o}/*\bar{o}-$ > $*\bar{e}$, $*\bar{o}$; č) issln. $*\bar{z}en\grave{a}$ > $*\bar{z}\grave{e}na$, issln. $*m\grave{a}gl\grave{a}$ > $*m\grave{a}gla$, issln. $*ok\hat{o}$ > $*\grave{o}ko$, issln. $*b\grave{a}bica$ > $*bab\grave{a}ca$; d) izguba tonemskih nasprotij, kolikostna nasprotja v vseh besednih zlogih. Govori se delijo glede na ohranjanje/poenoglašanje koroških dvoglasnikov: 1. issln. $*\bar{e}/*\bar{e}$, $*\bar{o}$ > $*ie$, $*uo$; 2. issln. $*\bar{e}/*\bar{e}$, $*\bar{o}$ > $*ie$, $*uo$ > $*\bar{e}$, $*\bar{o}$ (nekateri govori v Mežiški dolini).²²

Severnopohorsko-remšniško narečje: a) issln. $*\bar{e}/*\bar{e}$, $*\bar{o}$ > $*ie$, $*uo$; b) issln. $*\bar{e}/*\bar{e}-$, $*\bar{o}-$ > $*\bar{e}$, $*\bar{o}$; c) issln. $*\bar{e}/*\bar{e}-//*\bar{a}/*\bar{a}-$, $*\bar{o}/*\bar{o}-$ > $*\bar{e}$, $*\bar{o}$; č) issln. $*\bar{z}en\grave{a}$ > $*\bar{z}\grave{e}na$, issln. $*m\grave{a}gl\grave{a}$ > $*m\grave{a}gla$, issln. $*ok\hat{o}$ > $*\grave{o}ko$, issln. $*b\grave{a}bica$ > $*bab\grave{a}ca$; d) izguba tonemskih nasprotij, kolikostna nasprotja v vseh besednih zlogih. O mežiškega narečja se loči po odsotnosti sovpadanja odrazov issln. $*\bar{e}/*\bar{e}-$, $*\bar{o}-$ in $*\bar{e}/*\bar{e}-//*\bar{a}/*\bar{a}-$, $*\bar{o}/*\bar{o}-$ ter po odsotnosti švapanja.²³

2.1.2 Rezijansko narečje: a) issln. $*\bar{e}/*\bar{e}$, $*\bar{o}$ > $*ie$, $*uo$ > $*\bar{i}$, $*\bar{u}$; b) issln. $*\bar{e}/*\bar{e}-$, $*\bar{o}-$ > $*\bar{e}$, $*\bar{o}$; c) issln. $*\bar{e}/*\bar{e}-//*\bar{a}/*\bar{a}-$, $*\bar{o}/*\bar{o}-$ > $*\bar{e}$, $*\bar{o}$; č) issln. $*\bar{z}en\grave{a}$, $*m\grave{a}gl\grave{a}$; issln. $*ok\hat{o}$ > $*\grave{o}ko$; d) nastanek t. i. zasoplih samoglasnikov; e) izguba tonemski in kolikostnih nasprotij.²⁴

¹⁹ Logar 1954.

²⁰ Karničar 1990: 35–40.

²¹ Logar 1981c.

²² Logar 1993: 79–81.

²³ Zorko 1995a.

²⁴ Steenwijk 1992.

Izhodiščno splošnoslovensko		*ē	*ĕ-	*ō	*ò-	*ē	*ĕ-	*ē	*ĕ-	*ō	*ò-	*ā	*ā-
Koroška narečna ploskev		*ie	*ē	*uo	*ō	*ē	*ĕ-	*ē	*ĕ-	*ō	*ò-	*ā	*ā-
ziljsko	Potoče	i:ə	ɛ:	u:ə	ɔ:	i:ə	ɛ:	e:	e:	o:	o:	e:	e:
kranjskogorsko	Kr. Gora	ɛ:	ɛ:	ɔ:	ɔ:	ɛ:	ɛ:	e:	e:	o:	o:	e:	e:
ročansko	Kostanje	i:ə/ i:#	ɛ:	u:ə/ u:#	ɔ:	i:ə	ɛ:	e:	e:	o:	o:	e:	ɛ:
	Breznica	i:	ɛ:	u:	ɔ:	ɛ:	ɛ:	e:	e:	o:	o:	e:	e:
obirsko	Obirsko	e:	eə:	o:	o:/oə:	e:	e:/eə:	eə:	eə:	oə:	oə:	eə:	eə:
podjunsko	Kneža	iə	ɛ:	uo	ɔ:	iə	ɛ:	ɛ:	ɛ:	ɔ:	ɔ:	a:	a:
mežiško	Kotlje	i:ə	ɛ:	u:ə	ɔ:	i:ə	ɛ:	ɛ:	ɛ:	ɔ:	ɔ:	ɛ:	ɛ:
	Črna	ɛ:	ɛ:	ɔ:	ɔ:	ɛ:	ɛ:	ɛ:	ɛ:	ɔ:	ɔ:	ɛ:	ɛ:
sev.poh.-remšniško	Kapla	i:ə	ɛe:	u:ə	(ɔ)ɔ:	i:ə	(ɛ)e:	e:	ɛ:	ɔ:	ɔ:	ɛ:	ɛ:
rezijansko	Bila	i	ɛ	u	ɔ	i	ɛ	ɛ	ɛ	ɔ	ɔ	ɛ	ɛ

Odrzi nekaterih izhodiščnih splošnoslovenskih sredinskih samoglasnikov v koroški narečni ploskvi

2.2 Zahodna slovenska narečja imajo nekatere (starejše) glasovne inovacije skupne s severnimi, nekatere (mlajše) glasovne inovacije pa z južnimi slovenskimi narečji. Skupaj s severnimi slovenskimi narečji ne poznajo zgodnjega raznosnjenja praslovanskih nosnih samoglasnikov (12. stoletje) (issln. *ē, *ō > SZ sln. *e, *o) in imajo posledično prvotno široko kakovost odraza praslovanskega jata (issln. *ě > SZ sln. *ě [ä]) ter izkazuje rastoče dvoglasnike kot odraze issln. *ē in *ō v okviru nju-nega zgodnjega, tj. splošnoslovenskega udvoglašnja (12./13. stoletje) (issln. *ē, *ō > SZ sln. *ie, *uo). Skupaj z južnimi slovenskimi narečji pa poznajo zgodnje daljšanje izhodiščnih splošnoslovenskih kratkih naglašanih zložnikov v nezadnjih besednih zlogih (13./14. stoletje) (issln. *V̇- > Z in J sln. *V̇-), zaradi česar je na primer odraz issln. *ē enak odrazu issln. *ĕ- (issln. *ē/*ĕ- > Z sln. *ie) in a-jevsko samoglasniško kakovost issln. *ā/*ā- (14. stoletje) (issln. *ā/*ā- > Z in J sln. *ā). Skupne zahodnoslovenske glasovne značilnosti so torej naslednje: a) issln. *ē/*ĕ-, *ō > Z sln. *ie, *uo; b) issln. *ē/*ĕ-, *ō/*ō- > Z sln. *ē, *ō; c) issln. *ē/*ĕ-, *ō- > Z sln. *ē, *ō; č) issln. *ā/*ā- = issln. *ā/*ā- > Z sln. *ā. Znotraj se glede na čas raznosnjenja praslovanskih nosnih samoglasnikov delijo na dve narečni ploskvi, in sicer na bolj arhaično beneško-kraško in bolj inovativno obsoško-idrijsko.

2.2.1 Beneško-kraška narečna ploskev je za razliko od obsoško-idrijske bolj arhaična, kar pomeni, da ne izkazuje skupnih glasovnih inovacij; njene prvotne značilnosti so takorekoč enake skupnim zahodnoslovenskim. Narečja te narečne ploskve se glede na prisotnost/odsotnost sovпада odrazov issln. *ē/*ĕ- = *ē/*ĕ-, *ō/*ō- = *ō- (genetsko merilo) delijo v dve poskupini, za kateri sta značilna: 1. popoln sovpad le-teh (tersko, nadiško); 2. odsotnost popolnega sovпада le-teh (briško, kraško, banjško). Znotraj ploskve se narečja delijo glede na: 1. način sovpadanja

odrazov issln. $*\bar{e}/*\bar{e}^- = *e/*e^-$, $*\bar{o}/*\bar{o}^- = *o-$ (genetsko merilo): briško : kraško, briško : banjško, kraško : banjško; 2. mlajše naglasne spremembe (mlajši naglasni premiki, izguba tonemskih nasprotij, izguba kolikostnih nasprotij) (strukturno merilo): nadiško : tersko; briško : kraško, briško : banjško, kraško : banjško. Značilnosti posameznih narečij so naslednje:

Nadiško narečje: a) issln. $*\bar{e}/*\bar{e}^- = *e/*e^-$, $*\bar{o}/*\bar{o}^- = *o-$ > nadiško $*\bar{e}$, $*\bar{o}$; b) issln. naglasno mesto (issln. $*\bar{z}enà$, $*màglà$, $*okô$, $*\underline{u}isòk$, $*\underline{i}ùžina$, $*z\acute{i}ma$); c) tonemska in kolikostna nasprotja.²⁵

Tersko narečje: a) issln. $*\bar{e}/*\bar{e}^- = *e/*e^-$, $*\bar{o}/*\bar{o}^- = *o-$ > tersko $*\bar{e}$, $*\bar{o}$; b) issln. $*okô > *òko$, issln. $*\underline{i}ùžina > *iùžina$, issln. $*z\acute{i}ma > *z\grave{i}mã$; c) tonemska in kolikostna nasprotja.²⁶

Briško narečje: a) issln. $*\bar{e}/*\bar{e}^- \neq *e/*e^-$, $*\bar{o}/*\bar{o}^- \neq *o-$ > briško $*\bar{a} : *e, *o : *uo_2$; b) issln. $*\bar{e}/*\bar{e}^- > \text{briško } *a$; c) issln. $*o-$ > briško $*uo_2 = \text{issln. } *o > \text{briško } *uo_1$; č) issln. $*\bar{z}enà > *žena$, issln. $*màglà > *màgla$; d) izguba prvotnih tonemskih in kolikostnih nasprotij.²⁷ Večina briških govorov izkazuje enoglasniški odraz issln. $*\bar{o}/*\bar{o}^- > *o$, le nekateri obrobni govori, ki mejijo na kraško narečje, imajo dvoglasniški odraz, ki je sovpadel z odrazom issln. $*\bar{o}/*\bar{o}^- > *uo$ (točka SLA 85 Kozana, točka SLA 88 Oslavje/Oslavia).²⁸

Kraško narečje: a) issln. $*\bar{e}/*\bar{e}^- \neq *e/*e^-$, $*\bar{o}/*\bar{o}^- \neq *o-$; b) issln. $*e/*e^- > \text{kraško } *ie_2 = \text{issln. } *e/*e^- > \text{kraško } *ie_1$; c) issln. $*\bar{o}/*\bar{o}^- > \text{kraško } *uo_2 = \text{issln. } *o > \text{kraško } *uo_1$ (v večini govorov tudi issln. $*o-$ > kraško $*uo_2$); č) issln. $*\bar{z}enà > *žena$, issln. $*màglà > *màgla$, issln. $*\underline{u}isòk > *u\grave{i}sok$; d) izguba tonemskih in kolikostnih nasprotij. Odrazi sredinskih samoglasnikov, skupni vsem kraškim krajevnim govorom, so: issln. $*\bar{e}/*\bar{e}^- // *e/*e^-$, $*\bar{o}/*\bar{o}^- // *o-$, $*o-$ > kraško $*ie$, $*uo_{1/2}$, $*uo_3$. Glede na odraze issln. $*\bar{e}/*\bar{e}^-$ in $*\bar{o}/*\bar{o}^-$ pa se krajevni govori kraškega narečja delijo v pet skupin: 1. **zahodni kraški govori** z dvoglasniškim odrazom issln. $*\bar{o}/*\bar{o}^- > \text{kraško } *uo_2 > \text{zahodno kraško } *uo_2$, znotraj se glede na odraz issln. $*\bar{e}/*\bar{e}^-$ delijo v tri podskupine: a) issln. $*\bar{e}/*\bar{e}^-$, $*\bar{o}/*\bar{o}^- > *a$, $*uo$ (severni zahodni govori, npr. Solkan); b) issln. $*\bar{e}/*\bar{e}^-$, $*\bar{o}/*\bar{o}^- > *a/*ie$, $*uo$ (južni zahodni govori, npr. Miren); c) issln. $*\bar{e}/*\bar{e}^-$, $*\bar{o}/*\bar{o}^- > *ie$, $*uo$ (osrednji zahodni govori, npr. Dornberg); 2. **vzhodni kraški govori** z drugotnim enoglasniškim odrazom issln. $*\bar{o}/*\bar{o}^- > \text{kraško } *uo_2 > \text{vzhodno kraško } *u_2$, znotraj pa se glede na odraz issln. $*\bar{e}/*\bar{e}^-$ delijo v dve podskupini: a) issln. $*\bar{e}/*\bar{e}^-$, $*\bar{o}/*\bar{o}^- > *a/*ie$, $*u$ (južni vzhodni govori, npr. Križ); b) issln. $*\bar{e}/*\bar{e}^-$, $*\bar{o}/*\bar{o}^- > *a/*ie$, $*u$ (severni in osrednji vzhodni govori, npr. Komen).²⁹

²⁵ Logar 1996a.

²⁶ Šekli 2006.

²⁷ Logar 1981č.

²⁸ Logar 1956, 1981č; Zuljan Kumar 2007: 167–201; rokopisna gradivska zbirka za SLA = Slovenski lingvistični atlas (hrani Dialektološka sekcija Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU).

²⁹ Logar 1993: 65–66, 63–64; Cossutta 2001; Orožen 1981a.

Banjško podnarečje: a) issln. $*\bar{e}/*\bar{e}^- \neq *\bar{e}/*\bar{e}^-$, $*\bar{o}/*\bar{o}^- \neq *\bar{o}^-$; b) issln. $*\bar{e}/*\bar{e}^- > *i_e \neq$ issln. $*\bar{e}/*\bar{e}^- > *i_e$; c) issln. $*\bar{o}^- >$ banjško $*uo_2 =$ issln. $*\bar{o} >$ banjško $*uo_1$; č) issln. $*ženà > *žèna$, issln. $*màglà > *màgla$; d) izguba tonemskih nasprotij, ohranjanje kolikostnih nasprotij.³⁰ Banjško podnarečje od nadiškega narečja ločijo mlajši naglasni umiki,³¹ od briškega delni sovpad odraza issln. $*\bar{e}/*\bar{e}^-$ in $*\bar{o}/*\bar{o}^-$, od kraškega pa predvsem odsotnost sovpada odrazov issln. $*\bar{e}/*\bar{e}^-$ in $*\bar{e}/*\bar{e}^-$, odsotnost udvoglašenja odraza issln. $*\bar{o}/*\bar{o}^-$, ohranitev kolikostnih nasprotij. Banjško podnarečje torej izkazuje starejše stanje od ostalega dela kraškega narečja, zato ga je od le-tega mogoče razmejiti po načelu odsotnosti inovacij na obrobju.

Izhodiščno splošnoslovensko		* \bar{e}	* \bar{e}^-	* \bar{o}	* \bar{o}^-	* \bar{e}	* \bar{e}^-	* \bar{e}	* \bar{e}^-	* \bar{o}	* \bar{o}^-
Beneško-kraška nar. ploskev		*ie	*ie	*uo	* \bar{o}	* \bar{e}	* \bar{e}	* \bar{e}	* \bar{e}	* \bar{o}	* \bar{o}
nadiško	Špeter	iɛ	iɛ	uɔ	o:	e:	e:	e:	e:	o:	o:
tersko	Subid	iɛ	iɛ	uɔ	ɔ:	ɛ:	ɛ:	ɛ:	ɛ:	ɔ:	ɔ:
briško	Šmartno	iɛ	iɛ	uɔ	uɔ	e:	e:	a:	a:	o:	o:
banjško	Podlešče	ie	ie	uo	uo	je:	je:	je:/a:	je:/a:	o:	o:
kraško	Miren	i:ə	i:ə	u:ə	u:ə	i:ə	i:ə	i:ə/a:	i:ə/a:	u:ə	u:ə
	Dornberk	i:ə	i:ə	u:ə	u:ə	i:ə	i:ə	i:ə	i:ə	u:ə	u:ə
	Komen	iɛ:	iɛ:	u:	uɔ:	iɛ:	iɛ:	iɛ:	iɛ:	u:	u:

Odrazi nekaterih izhodiščnih splošnoslovenskih sredinskih samoglasnikov v beneško-kraški narečni ploskvi

2.2.2 Obsoško-idrijska narečna ploskev je za razliko od beneško-kraške bolj inovativna; izkazuje namreč sovpad odrazov issln. $*\bar{e}/*\bar{e}^- = *\bar{e}/*\bar{e}^-$ in $*\bar{o}/*\bar{o}^- = *\bar{o}^-$ ter njihovo kasnejše udvoglašenje (issln. $*\bar{e}/*\bar{e}^-//*\bar{e}/*\bar{e}^-$, $*\bar{o}/*\bar{o}^-//*\bar{o}^- >$ obsoško-idrijsko $*\bar{e}$, $*\bar{o} > *i_{e_2}$, $*uo_2 \neq$ issln. $*\bar{e}/*\bar{e}^-$, $*\bar{o} > Z$ sln. $*i_{e_1}$, $*uo_1$). Narečja te narečne ploskve se znotraj delijo glede na novejšje inovacije, ki v večji meri določajo njihov splošni slušni vtis, kar se odraža tudi v dejstvu, da se po sinhroni klasifikaciji na osnovi nekaterih mlajših glasovnih inovacij (akanje, težnja k skrajšavi odrazov issln. $*\bar{i}/*\bar{i}^-$ in $*\bar{u}/*\bar{u}^-$, odrazi issln. $*\bar{i}$, $*\bar{i}$) (strukturno merilo) delijo na primorska (obsoško) in (zahodno)rovtarska (tolmisko, cerkljansko, črnovrško).

Obsoško narečje: a) issln. $*\bar{e}/*\bar{e}^-$, $*\bar{o} >$ obsoško-idrijsko $*i_{e_1}$, $*uo_1$; b) issln. $*\bar{e}/*\bar{e}^-//*\bar{e}/*\bar{e}^-$, $*\bar{o}/*\bar{o}^-//*\bar{o}^- >$ obsoško-idrijsko $*i_{e_2}$, $*uo_2$; c) odsotnost mlajših glasovnih pojavov; č) ohranjanje tonemskih in kolikostnih nasprotij.³² V nekaterih govorih je prišlo do sovpada obeh dvoglasnikov različne kakovosti ($*i_{e_1}$, $*uo_1 = *i_{e_2}$, $*uo_2$). Krajevni govori obsoškega narečja se glede na ohranjanje issln. naglasnega mesta delijo v dve podskupini: 1. južni/kobariški govori, ki ohranjajo prvotno na-

³⁰ Logar 1981d.

³¹ »Ta refleks [$a: < *\bar{e}/*\bar{e}^-$] slišimo tudi po hribovskih vaseh onstran razvodja med Idrijo in Sočo (Kambrško, Kostanjevica, Lig), od katerih moramo Kostanjevico in Lig zaradi še ohranjene oksitoneze v tipih *ženà*, *nogà*, *meglà* in nekaterih drugih pojavov prištevati k beneškoslovenskim nadiškim vasem« (Logar 1954: [54]).

³² Ivančič Kutin 2007; Drnovšek 2009.

glasno mesto (kobariško obsoško *ženà, *màglà); 2. severni/bovški govori, ki poznajo nekatere mlajše naglasne umike (bovško obsoško *žèna, *màgla).

Tolminsko narečje: a) issln. *ē/*ē̃-, *ō ≠ *ē/*ē̃-//*ē/*ē̃-, *ō/*ō̃-//*ō̃- > obsoško idrijsko *ie₁, *uo₁: *ie₂, *uo₂ > tolminsko *ie, *uo; b) popolno akanje; issln. *ń, *ĺ > tolminsko *n/*ĩn, *l/*ĩl; c) izguba tonemskih nasprotij v večini govorov, ohranjanje starih kolikostnih nasprotij v zadnjih besednih zlogih.³³

Določanje meril za postavljanje narečne meje med tolminskim in cerkljanskim narečjem je zelo problematično, saj tako nekateri tolminski govori izkazujejo cerkljanske značilnosti kot tudi nekateri cerkljanski govori tolminske. Za ponazoritev te problematike naj služita kot primer govora kraja Sela nad Podmelcem, ki spada v tolminsko narečje in pozna cerkljansko poenoglašenje odrazov issln. *ē/*ē̃- in *ō, ter kraja Gornja Trebuša, ki sodi v cerkljansko narečje in cerkljanskega poenoglašenja odrazov issln. *ē/*ē̃-, *ō ne pozna. Definijske lastnosti obeh narečij je posledično zelo težko določiti. Prehod med narečjema poteka v pasu, zato so tu navedene samo značilnosti posameznih narečij, ki se pojavljajo izven prehodnega pasu.³⁴

Cerkljansko narečje: a) issln. *ē/*ē̃-, *ō > *ie₁, *uo₁ > cerkljansko *ī, *ū; b) issln. *ī/*ĩ-, *ū/*ũ- > *ī, *ū > cerkljansko *i, *u; popolno akanje; issln. *ń, *ĺ > cerkljansko *n/*ĩn, *l/*ĩl; c) izguba tonemskih nasprotij, ohranjanje starih kolikostnih nasprotij v zadnjih besednih zlogih). Glede na odraze issln. *ē/*ē̃-//*ē/*ē̃- in *ō/*ō̃-//*ō̃- ter odraze umično naglašanih samoglasnikov (tj. odraze issln. *eV/*oV) se idrijski govori ločijo od ostalih: 1. neidrijski govori so bolj arhaični in izkazujejo odsotnost poenoglašenja dvoglasniških odrazov sredinskih samoglasnikov (issln. *ē/*ē̃-//*ē/*ē̃-, *ō/*ō̃-//*ō̃- > obsoško-idrijsko *ie₂, *uo₂ > cerkljansko *ie, *uo) in odsotnost podaljšanja umično naglašanih kratih samoglasnikov (issln. *ženà > cerkljansko *žèna); 2. idrijski govori so bolj inovativni in izkazujejo poenoglašenje dvoglasniških odrazov sredinskih samoglasnikov (cerkljansko *ie, *uo > idrijsko *ī, *ū) in podaljšanje in udvoglašenje umično naglašanih kratkih samoglasnikov (cerkljansko *žèna > idrijsko *žéna).³⁵

Črnovrško narečje: a) issln. *ē/*ē̃-//*ē/*ē̃-//*ē/*ē̃-, *ō//*ō̃-//*ō̃- > črnovrško *ie, *uo; b) issln. *okô > *òko; c) akanje; issln. *ń, *ĺ > črnovrško *n/*ĩn, *l/*ĩl; č) izguba tonemskih nasprotij, ohranjanje kolikostnih nasprotij.³⁶

³³ Logar 1993: 50; Božič 2001.

³⁴ Iz narečjeslovnih del je razbrati, da je problematično tudi določanje meje med obsoškim in tolminskim narečjem: govora krajev Čiginj pri Tolminu in Most na Soči sta klasificirana kot krajevna govora tako obsoškega (Logar, Rigler 1983) kot tolminskega (Logar 1993: 50–52) narečja.

³⁵ Rigler 1981b; Kenda-Jež 1999; Logar 1993: 46–47.

³⁶ Logar 1993: 44, 118–119; Tominc 1964.

Izhodiščno splošnoslovensko		*ē	*ĕ-	*ō	*ò-	*ē	*ĕ-	*ē	*ĕ-	*ō	*ò-
Obsoško-idrijska nar. ploskev		*ie ₁	*ie ₁	*uo ₁	*uo ₂	*ie ₂	*ie ₂	*ie ₂	*ie ₂	*uo ₂	*uo ₂
obsoško	Bovec	iē	iē	uo/u:	uo	iē	iē	iē	iē	uo	uo
	Drežnica	iē	iē	uō	uo	ie	ie	ie	ie	uo	uo
tolminsko	Zatolmin	iē	iē	uō	uō	iē	iē	iē	iē	uō	uō
	Sela	i:	i:	u:	uō	iē	iē	iē	iē	uō	uō
cerkljansko	Gornja Trebuša	iē	iē	uō	uo	ie	ie	ie	ie	uo	uo
	Cerkno	i:	i:	u:	uo	ie	ie	ie	ie	uo	uo
	Idrija	i:	i:	u:	ò:/u:	è:/i:	è:/i:	è:/i:	è:/i:	ò:/u:	ò:/u:
črnovrško	Črni Vrh	i:ə	i:ə	u:ə	u:ə	i:ə	i:ə	i:ə	i:ə	u:ə	u:ə

Odrzi nekaterih izhodiščnih splošnoslovenskih sredinskih samoglasnikov v obsoško-idrijski narečni ploskvi

2.3 Južna slovenska narečja imajo nekatere (starejše) glasovne inovacije skupne z vzhodnimi, nekatere (mlajše) glasovne inovacije pa z zahodnimi slovenskimi narečji. Skupaj z vzhodnimi slovenskimi narečji izkazujejo zgodnje raznosnjenje praslovanskih nosnih samoglasnikov (12. stoletje) (issln. *ē, *ĕ > JV sln. *ā, *ā) in imajo posledično prvotno ozko kakovost odraza praslovanskega jata (issln. *ĕ > JV sln. *ĕ [e]) ter izkazujejo padajoče dvoglasnike kot odraze issln. *ē in *ō v okviru njenega zgodnjega, tj. splošnoslovenskega udvoglašenja (12./13. stoletje) (issln. *ē, *ō > JV sln. *eī, *ou). Skupaj z zahodnimi slovenskimi narečji pa poznajo zgodnje daljšanje izhodiščnih splošnoslovenskih kratkih naglašanih zložnikov v nezadnjih besednih zlogih (13./14. stoletje) (issln. *V̄- > Z in J sln. *V̄-), zaradi česar je na primer odraz issln. *ē enak odrazu issln. *ĕ- (issln. *ē/*ĕ- > J sln. *eī). Imajo pa neenoten odraz issln. *ā/*ā- (14. stoletje), in sicer del govorov izkazuje a-jevsko (gorenjska narečna ploskev, dolenska narečna ploskev, jugozahodni del južnoštajerske narečne ploskve), del pa e-jevsko (severovzhodni del južnoštajerske narečne ploskve) samoglasniško kakovost odraza le-tega. Skupne južnoslovenske glasovne značilnosti so torej naslednje: a) issln. *ē/*ĕ-, *ō > J sln. *eī, *ou; b) issln. *ē/*ĕ-, *ō/*ō- > J sln. *ā, *ā; c) issln. *ē/*ĕ-, *ò- > J sln. *ē, *ō; č) issln. *ū/*ū- > J sln. *ū; d) issln. *ā/*ā- > J sln. *ā.

2.3.1 Gorenjska narečna ploskev ima naslednje skupne inovacije: a) issln. *ē/*ĕ-, *ō > J sln. *eī, *ou > gorenjsko *ē₂, *ō₂; b) issln. *ē/*ĕ- = *ē/*ĕ-, *ō/*ō- = *ò- > gorenjsko *ē₁, *ō₁; c) issln. *ā/*ā- = issln. *ā/*ā- > gorenjsko *ā; č) issln. *u > JV sln. *ū > gorenjsko *u. Izostanek poenoglašenja odrazov issln. *ē/*ĕ-, *ō izkazuje dva narečna otoka (govora krajev Mojstrana in Dovje gorenjskega narečja, govori osrednje Tuhinjske doline vzhodnogorenjskega podnarečja). Znotraj ploskve se govori razlikujejo glede na prisotnost/odsotnost sovпада odrazov issln. *ē/*ĕ-, *ō in *ē/*ĕ-//*ē/*ĕ-, *ō/*ō-//*ò- (genetsko merilo); nekatere mlajše samoglasniške spremembe (udvoglašenje odrazov issln. *ē/*ĕ-//*ē/*ĕ-, *ō/*ō-//*ò- > *ie, *uo; udvoglašenje umično naglašanih samoglasnikov v tipu issln. *ženà/*kozà > *žèna/

*kòza > *žéna/*kóza > *žìèna/*kuòza > *žìéna/*kuóza; akanje; krajšanje odrazov issln. *ī/î-, *ū/ù-), nekatere mlajše naglasne spremembe (mlajši naglasni umiki issln. *māglà > *màgla, issln. *okô > *òko, navzkrižna metatonija, nastanek tonemskih nasprotij na kratkih zlogih, izguba tonemskih nasprotij, izguba kolikostnih nasprotij), mlajše soglasniške spremembe (švapanje, narečnoslovensko mehčanje mehkonebnikov, spirantizacija soglasnikov v izglasju in v soglasniških sklopih, odrazi issln. *ń, *ĺ, slekanje) (strukturna merila). Narečja te narečne ploskve se znotraj delijo glede na novejšje inovacije, ki v večji meri določajo njihov splošni slušni vtis, kar se odraža v dejstvu, da se po sinhroni klasifikaciji na osnovi nekaterih mlajših glasovnih inovacij (akanje, težnja k skrajšavi odrazov issln. *ī/*i- in *ū/*ù-, odrazi issln. *ń, *ĺ) (strukturno merilo) delijo na gorenjska (gorenjsko, vzhodnogorenjsko, selško) in (vzhodno)rovtarska (horjulsko, škofjeloško, poljansko, baško). Značilnosti posameznih narečij so naslednje:

Gorenjsko narečje: a) issln. *ē/*ē̇ = *ē/*ē̇-//*ē/*ē̇-, *ō = *ō/*ō̇-//*ō̇- > *ē, *ō; b) issln. *māglà, *okô; c) tonemska in kolikostna nasprotja; č) švapanje, narečnoslovensko mehčanje mehkonebnikov (samo severozahodni govori), spirantizacija zapornikov v izglasju in v soglasniških sklopih.³⁷

Selško narečje: a) issln. *ē/*ē̇ = *ē/*ē̇-//*ē/*ē̇-, *ō = *ō/*ō̇-//*ō̇- > *ē, *ō; b) issln. *māglà, *okô; c) tonemska in kolikostna nasprotja (ne vsi govori). Za razliko od gorenjskega narečja so za selško narečje značilni večja stopnja sodobnega samoglasniškega upada in posledično nastajanje zlogotvornih zvočnikov ter v večini govorov tudi odsotnost švapanja, odsotnost narečnoslovenskega mehčanja mehkonebnikov, odsotnost spirantizacije zapornikov v izglasju in v soglasniških sklopih, pri čemer pa je od v nekaterih govorih odsoten eden od slednjih pojavov, v drugih drugi.³⁸

Vzhodnogorenjsko podnarečje gorenjskega narečja: a) issln. *ē/*ē̇ ≠ *ē/*ē̇-//*ē/*ē̇-, *ō ≠ *ō/*ō̇-//*ō̇-; b) issln. *ženà/*kozà > *žèna/*kòza > vzhodnogorenjsko *žìèna/*kuòza; c) issln. *māglà > *màgla; č) izguba tonemskih nasprotij. Glede na prisotnost/odsotnost dvoglasnikov v samoglasniškem sistemu se govori delijo vsaj v dve skupini: 1. govori osrednje Tuhinske doline: a) issln. *ē/*ē̇, *ō > J sln. *eĭ, *ou̇ > *eĭ, *ou̇; b) issln. *ē/*ē̇-//*ē/*ē̇-, *ō/*ō̇-//*ō̇- > gorenjsko *ē, *ō; 2. govori Moravske doline: a) issln. *ē/*ē̇, *ō J sln. > *eĭ, *ou̇ > gorenjsko *ē, *ō; b) issln. *ē/*ē̇-//*ē/*ē̇-, *ō/*ō̇-//*ō̇- > gorenjsko *ē, *ō > *ie, *uo.³⁹

Horjulsko narečje: a) issln. *ē/*ē̇ = *ē/*ē̇-//*ē/*ē̇-, *ō = *ō/*ō̇-//*ō̇- > *ē, *ō; b) issln. *ženà/*kozà > *žìèna/*kuòza; c) issln. *māglà > *màgla; č) tonemska in kolikostna nasprotja, nastanek tonemskih nasprotij na kratkih zlogih; e) popolno akanje; f) issln. *ń, *ĺ > *ĭ, *l.⁴⁰

³⁷ Logar 1981e.

³⁸ Logar 1993: 29–30, 110–111; Benedik 1995.

³⁹ Logar 1993: 27–28, 110; Logar 1967b.

⁴⁰ Logar 1959a; 1981f; 1993: 42–43, 117–118.

Škofjeloško narečje: a) issln. $*\bar{e}/*\bar{e}^- = *\bar{e}/*\bar{e}^-//*\bar{e}/*\bar{e}^-$, $*\bar{o} = *\bar{o}/*\bar{o}^-//*\bar{o}^-$ > $*\bar{e}$, $*\bar{o}$; b) issln. $*\bar{e}/*\bar{e}^-//*\bar{e}/*\bar{e}^-$, $*\bar{o}/*\bar{o}^-//*\bar{o}^-$ > $*ie$, $*uo$; c) issln. $*m\bar{a}gl\bar{a} > *m\grave{a}gl\bar{a}$; č) izguba tonemskih nasprotij; č) akanje v zlasti v odprtem končnem zlogu; d) issln. $*\bar{i}/\bar{i}^-$, $*\bar{u}/\bar{u}^- > J$ sln. $*\bar{i}$, $*\bar{u} > *i$, $*u$; f) issln. $*\bar{n}$, $*\bar{l} > *n$, $*l$.⁴¹

Poljansko narečje: a) issln. $*\bar{e}/*\bar{e}^- \neq *\bar{e}/*\bar{e}^-//*\bar{e}/*\bar{e}^-$, $*\bar{o} \neq *\bar{o}/*\bar{o}^-//*\bar{o}^-$; b) issln. $*\bar{e}/*\bar{e}^-//*\bar{e}/*\bar{e}^-$, $*\bar{o}/*\bar{o}^-//*\bar{o}^-$ > $*ie$, $*uo$; c) issln. $*m\bar{a}gl\bar{a} > *m\grave{a}gl\bar{a}$; č) issln. $*ok\bar{o} > *\delta k\bar{o}$, posledično ponekod nastanek ponaglasnih dolžin; d) tonemska in kolikostna nasprotja, poljanska navzkrižna metatonija (Z in J sln. $*d\bar{e}l\bar{a}$ Red : $*d\bar{e}l\bar{a}$ 3ed > poljansko $*d\bar{e}l\bar{a}$ Red : $*d\bar{e}l\bar{a}$ 3ed; e) popolno akanje; f) issln. $*\bar{n}$, $*\bar{l} > *n/\bar{n}$, $*l$.⁴²

Baško podnarečje tolminskega narečja: a) issln. $*\bar{e}/*\bar{e}^- \neq *\bar{e}/*\bar{e}^-//*\bar{e}/*\bar{e}^-$, $*\bar{o} \neq *\bar{o}/*\bar{o}^-//*\bar{o}^-$; b) issln. $*\bar{e}/*\bar{e}^-//*\bar{e}/*\bar{e}^-$, $*\bar{o}/*\bar{o}^-//*\bar{o}^-$ > $*ie$, $*uo$; c) issln. $*m\bar{a}gl\bar{a} > *m\grave{a}gl\bar{a}$; č) izguba tonemskih in kolikostnih nasprotij; d) issln. $*\bar{i}/\bar{i}^-$, $*\bar{u}/\bar{u}^- > J$ sln. $*\bar{i}$, $*\bar{u} > *i$, $*u$; e) akanje; f) slekanje.⁴³

Izhodiščno splošno-slovensko		* \bar{e}	* \bar{e}^-	* \bar{o}	* \bar{o}^-	* \bar{e}	* \bar{e}^-	* \bar{o}	* \bar{o}^-	* \bar{e}	* \bar{e}^-	* \bar{o}	* \bar{o}^-
Gorenjska narečna ploskev		* $e_{\bar{i}}$	* $e_{\bar{i}}$	* ou	* \bar{o}	* \bar{e}	* \bar{e}	* \bar{e}	* \bar{e}	* \bar{o}	* \bar{o}	* \bar{o}	* \bar{o}
gorenjsko	Srednja vas	e:	e:	o:	o:	e:	e:	e:	e:	o:	o:	o:	o:
selško	Selca	e:	e:	o:	o:	e:	e:	e:	e:	o:	o:	o:	o:
vzhodnogorenjsko	Laze	e: _i	e: _i	o: _u	o:	e:	e:	e:	e:	o:	o:	o:	o:
	Moravče	e:	e:	o:	uo:	ię:	ię:	ię:	ię:	uo:	uo:	uo:	uo:
horjulsko	Horjul	e:	e:	o:/u:#	o:	e:	e:	e:	e:	o:	o:	o:	o:
škofjeloško	Pungert	i:	i:	u:	u:	i:	i:	i:	i:	u:	u:	u:	u:
poljansko	Žiri	e:	e:	o:	uo:	ie:	ie:	ie:	ie:	uo:	uo:	uo:	uo:
baško	Rut	e:	e:	o:	uo	ie	ie	ie	ie	uo	uo	uo	uo

Održi nekaterih izhodiščnih splošno-slovenskih sredinskih samoglasnikov v gorenjski narečni ploskvi

2.3.2 Dolenjska narečna ploskev kaže na naslednje skupne inovacije: a) issln. $*\bar{e}/*\bar{e}^-$, $*\bar{o} > J$ sln. $*e_{\bar{i}}$, $*ou > dolenjsko *e_{\bar{i}}$, $*\bar{u}$; b) issln. $*\bar{e}/*\bar{e}^- = *\bar{e}/*\bar{e}^-$, $*\bar{o}^- = *\bar{o}/*\bar{o}^- > *\bar{e}$, $*\bar{o} > dolenjsko *ie$, $*uo$; c) issln. $*\bar{a}/*\bar{a}^- =$ issln. $*\bar{a}/*\bar{a}^- > dolenjsko *\bar{a}$. Položajni izostanek poenoglašnja odrazov issln. $*\bar{o}$ izkazujejo nekateri obrobni govori (govori kraja Vipava in okolice notranjskega narečja), ki jih posledično lahko definiramo kot narečni otok. Dolenjsko narečje ne izkazuje izrazitejših glasovnih inovacij, zato je definirano po načelu odsotnosti inovacij v središču, ostala narečja znotraj ploskve pa so definirana na osnovi inovacij na obrobju. Merodajne inovacije so nekatere mlajše samoglasniške spremembe (poenoglašnje odraza issln. $*\bar{e}/*\bar{e}^- > J$ sln. $*e_{\bar{i}} > *\bar{e}$, poenoglašnje in drugotno udvoglašnje odraza issln. $*\bar{e}/*\bar{e}^- > *e_{\bar{i}} > *\bar{e}/*\bar{e}^- > *ie$, sprememba narave dvoglasnika odraza issln. $*\bar{e}/*\bar{e}^-//*\bar{e}/*\bar{e}^- > *ie > *i\bar{e}$,

⁴¹ Logar 1993: 38–39, 114–115.

⁴² Stanonik 1977.

⁴³ Logar 1993: 53, 122–123.

težnja k znižanju in/ali udvoglašenju odrazov issln. $*\bar{i}/\bar{i}-$, $*\bar{u}/\bar{u}-$ > J sln. $*\bar{i}$, $*\bar{u}$ > $*\bar{i}$, $*\bar{u}$ > $*\bar{e}$, $*\bar{o}$ / $*\bar{i}$, $*u\bar{u}$ > $*e\bar{i}$, $*o\bar{u}$), nekatere mlajše naglasne sprembe (mlajši naglasni umiki issln. $*m\bar{a}gl\bar{a}$ > $*m\grave{a}gla$, issln. $*ok\bar{o}$ > $*\grave{o}ko$, issln. $*kov\bar{a}\acute{c}$ > $*k\grave{o}va\acute{c}$; izguba tonemskih nasprotij, izbuga kolikostnih nasprotij). Narečja te narečne ploskve se znotraj delijo glede na novejšje inovacije, ki v večji meri določajo njihov splošni slušni vtis, kar se odraža v dejstvu, da se po sinhroni klasifikaciji na osnovi nekaterih mlajših glasovnih inovacij (strukturno merilo) delijo na dolenjski (dolenjsko, vzhodnodolenjsko), štajersko (posavsko), belokranjsko, kostelsko, primorski (notranjsko, istrsko). Značilnosti posameznih narečij so naslednje:

Dolenjsko narečje izkazuje odsotnost inovacij, ki jih imajo ostala narečja dolenjske narečne ploskve: a) issln. $*\bar{e}/\bar{e}-$ > J sln. $*e\bar{i}$; b) issln. $*\bar{e}/\bar{e}-//\bar{e}/\bar{e}-$, $*\bar{o}/\bar{o}-//\bar{o}-$ > $*ie$, $*uo$; c) issln. $*\bar{i}/\bar{i}-$, $*\bar{u}/\bar{u}-$ > $*\bar{i}$, $*\bar{u}$; č) issln. $*m\bar{a}gl\bar{a}$, $*ok\bar{o}$, $*kov\bar{a}\acute{c}$, $*\bar{u}is\grave{o}k$; d) tonemska nasprotja v vseh dolgih besednih zlogih. V nekaterih govorih (južni del zahodnih in osrednjih dolenjskih govorov) je prišlo do razlikovanja prvih dvoglasniškega odraza issln. $*\bar{e}/\bar{e}-$ > $*e\bar{i}$ > $*a\bar{i}$.⁴⁴

Vzhodnodolenjsko podnarečje: a) issln. $*\bar{e}/\bar{e}-$ > J sln. $*e\bar{i}$ > $*\bar{e}$ (deloma); b) issln. $*\bar{i}/\bar{i}-$, $*\bar{u}/\bar{u}-$ > $*\bar{i}$, $*\bar{u}$ (deloma); c) issln. $*m\bar{a}gl\bar{a}$ > $*m\bar{a}gl\bar{a}/m\grave{a}gla$ (deloma); č) izguba tonemskih nasprotij v izvorno zadnjih besednih zlogih, d) večja stopnja sodobnega samoglasniškega upada (od soglasniškega okolja pogojeni akanje/ukanje, preglas, večja stopnja delne in popolne onemitve).⁴⁵

Posavsko narečje izkazuje nekatere mlajše naglasne pojave, značilne tudi za štajerska narečja: a) issln. $*m\bar{a}gl\bar{a}$ > $*m\grave{a}gla$; b) izguba tonemskih in kolikostnih nasprotij, morfologizacija naglasnega mesta. Od vzhodnodolenjskega podnarečja dolenjskega narečja ga loči predvsem izbuga tonemskih nasprotij.⁴⁶ Znotraj se deli na tri podnarečja: zagorsko-trboveljsko, sevniško-krško, laško.⁴⁷

Severnobelokranjsko narečje: a) issln. $*\bar{e}/\bar{e}-$ > J sln. $*e\bar{i}$ > $*\bar{e}$; b) issln. $*m\bar{a}gl\bar{a}$ > $*m\grave{a}gla$, issln. $*ok\bar{o}$ > $*\grave{o}ko$, issln. $*kov\bar{a}\acute{c}$ > $*k\grave{o}va\acute{c}$; c) izguba tonemskih nasprotij.⁴⁸

Kostelsko narečje: a) issln. $*m\bar{a}gl\bar{a}$ > $*m\grave{a}gla$, issln. $*ok\bar{o}$ > $*\grave{o}ko$, issln. $*kov\bar{a}\acute{c}$ > $*k\grave{o}va\acute{c}$, b) izguba tonemskih nasprotij; c) issln. $*\bar{i}/\bar{i}-$, $*\bar{u}/\bar{u}-$ > $*\bar{i}$, $*\bar{u}$ > $*i$, $*u$ (zahodni govori); č) švapanje (zahodni govori).⁴⁹ Kostelsko narečje je mogoče izvajati iz dolenjske narečne ploskve, pri čemer izkazuje naštete mlajše inovacije.

Notranjsko narečje se od dolenjskega narečja loči predvsem po nekaterih mlajših naglasnih pojavih: a) issln. $*m\bar{a}gl\bar{a}$ > $*m\grave{a}gla$, issln. $*\bar{u}is\grave{o}k$ > $*\bar{u}isok$; b) izguba tonemskih nasprotij,⁵⁰ večinoma tudi kolikostnih, ter morfologizacija naglas-

⁴⁴ Rigler 1981c.

⁴⁵ Smole 1998b.

⁴⁶ »[T]he reason for the distinction between the two local dialects (with relatively similar vocalic and consonantal systems) is based solely on the tonemic features« (Smole 1999: 71).

⁴⁷ Smole 1999; Zemljak 2001; Mulej 2004; Medved, Smole 2005.

⁴⁸ Logar 1958; 1959b.

⁴⁹ Lipovec 1981.

nega mesta. V nektaterih govorih, ki ozemeljsko niso stični, je prišlo do poenoglašnja issln. $*\bar{e}/*\bar{e}^- > J$ sln. $*e\bar{i} > *\bar{e}$ (severni pivški govori, brkinski govori, govori v stiku s kraškimi in črnovrškimi narečjem na črtah Sežana–Dutovlje–Vrabče–Štjak z okolico, Predmeja–Otlica).⁵¹

Istrsko narečje ima naslednje skupne inovacije: a) issln. $*\bar{e}/*\bar{e}^- > *e\bar{i} > *\bar{e}/*\bar{e}^- >$ istrsko $*ie$; b) issln. $*\bar{e}/*\bar{e}^-//*\bar{e}/*\bar{e}^-$, $*\bar{o}/*\bar{o}^-//*\bar{o}^- > *ie$, $*uo >$ istrsko $*i\bar{e}$, $*uo$; c) issln. $*magl\grave{a} > *m\grave{a}gla$; č) izguba tonemskih in kolikostnih nasprotij. Deli se na dve podnarečji: 1. **rižansko** (severno) podnarečje, ki je bolj arhaično in v zložniškem sistemu ne izkazuje inovacij, tj. ohranja prvotni istrski enoglasniško-dvoglasniški zložniški sistem; 2. **šavrinsko** (južno) podnarečje, ki je bolj inovativno, v zložniškem sistemu je prišlo do poenoglašnja istrskih dvoglasnikov: istrsko $*ie$, $*i\bar{e}$, $*uo >$ šavrinsko istrsko $*\bar{e}$, $*\bar{e}$, $*\bar{o}$. Istrskih inovacij ne izkazuje narečni otoček v vzhodnem delu Istre na črti Kubed–Gračišče–Hrastovlje–Dol pri Hrastovljah–Zazid (ozemlje tako rižanskega kot šavrinskega podnarečja).⁵²

Izhodiščno splošnoslovensko		$*\bar{e}$	$*\bar{e}^-$	$*\bar{o}$	$*\bar{o}^-$	$*\bar{e}$	$*\bar{e}^-$	$*\bar{e}$	$*\bar{e}^-$	$*\bar{o}$	$*\bar{o}^-$
Dolenjska narečna ploskev		$*e\bar{i}$	$*e\bar{i}$	$*\bar{u}$	$*uo$	$*ie$	$*ie$	$*ie$	$*ie$	$*uo$	$*uo$
dolenjsko	Ribnica	a:i̇	a:i̇	u:	uɔ	iɛ	iɛ	iɛ	iɛ	uɔ	uɔ
vzhodnodolenjsko	Šentrupert	ä:	ä:	u:/u#	uɔ	iɛ	iɛ	iɛ	iɛ	uɔ	uɔ
posavsko:											
zagorsko-trboveljsko	Trbovlje	e:	e:	u:	uɔ	iɛ	iɛ	iɛ	iɛ	uɔ	uɔ
sevniško-krško	Stržišče	e:i̇	e:i̇	u:/u;u	u:ɔ	i:ɛ	i:ɛ	i:ɛ	i:ɛ	u:ɔ	u:ɔ
lašsko	Laško	e:i̇	e:i̇	u:	u:o	i:e	i:e	i:e	i:e	u:o	u:o
severnobelokranjsko	Semič	e:	e:	u:	u:o	i:e	i:e	i:e	i:e	u:o	u:o
notranjsko	Hrušica	e:i̇	e:i̇	u:	uo	ie	ie	ie	ie	uo	uo
kostelsko	Babno Polje	e:i̇	e:i̇	u	u:ə	i:ə	i:ə	i:ə	i:ə	u:ə	u:ə
istrsko: rižansko	Dekani	i:e	i:e	u:	u:o	i̇:e	i̇:e	i̇:e	i̇:e	u:o	u:o
istrsko: šavrinsko	Pomjan	e:	e:	u:	ɔ:	e:	e:	e:	e:	ɔ:	ɔ:

Odrzi nekaterih izhodiščnih splošnoslovenskih sredinskih samoglasnikov v dolenjski narečni ploskvi

2.3.3 Južnoštajerska narečna ploskev ima naslednje značilnosti: a) issln. $*\bar{e}/*\bar{e}^-$, $*\bar{o} > *e\bar{i}_1$, $*ou$; b) issln. $*\bar{e} > *e\bar{i}_2$; c) issln. $*\bar{e}^-$, $*\bar{o}^- > *\bar{e}$, $*\bar{o}$;⁵³ č) issln. $*\bar{e}/*\bar{e}^-$, $*\bar{o}/*\bar{o}^- > *\bar{e}$, $*\bar{o}$; d) issln. $*\bar{a}/*\bar{a}^- > *\bar{a}$ (genetska merila). Od postavljenega genetskega merila issln. $*\bar{a}/*\bar{a}^- > *\bar{a}$ odstopajo nekateri južni govori z odrazom issln. $*\bar{a}/*\bar{a}^- > *\bar{a}$ (južni srednjesavinjski govori južno do Savinje imajo dvojne odraze $*\bar{a}/*\bar{e}$,

⁵⁰ »Pozneje pa so notranjščino zajemale zlasti inovacije, ki so značilne za slovenske primorske dialekte, tako da jo od dolenjščine ločijo v glavnem le akcentski pojavi (izguba intonacije, premik akcenta v tipu *megla*)« (Rigler 1963: 13).

⁵¹ Logar 1955, 1959c; Rigler 1963, 1981č; Škofic 2006.

⁵² Logar 1962.

⁵³ Rigler predpostavlja, da je v južnoštajerski narečni ploskvi prišlo do sovpada issln. $*\bar{e}/*\bar{e}^-$ in issln. $*\bar{o}/*\bar{o}^-$ (Rigler 1963: 44–45). Gradivo iz kraja Žusem te domneve ne potrjuje (issln. $*\bar{e}^- : *\bar{e}^- > \text{Žusem } \bar{a} : e :$, issln. $*\bar{o}^- : *\bar{o}^- > \text{Žusem } \rho : \mu : u : \rho$ (Povše 1990).

bizeljski govori pa samo odraz *ā). Južnoštajerska narečja izkazujejo nekatere skupne mlajše glasovne in naglasne inovacije (e-jevski odraz issln. *-ā in *āV̇, izguba tonemskih in kolikostnih nasprotij) (strukturna merila). Znotraj narečne ploskve se narečja delijo glede na način sovpadanja južnoštajerskih odrazov issln. sredinskih samoglasnikov. Značilnosti posameznih narečij so naslednje:

Srednještajersko narečje: a) issln. *ē/*ē̇- = *ē, *ō > *e_{1a}, *ou; b) issln. *ē-, *ō- > *e_{1b}, *ō; c) issln. *ē/*ē̇- = *ā/*ā̇-. V posameznih krajevnih govorih je prišlo do nadaljnjega sovpadanja južnoštajerskih odrazov issln. sredinskih samoglasnikov, ki pa so lahko različni, o čemer na primer pričata samoglasniška sistema govorov Šmarje pri Jelšah in Žusem.⁵⁴ V severnih govorih se pojavlja naglasni umik issln. *okō > *ōko.

Kozjansko-bizeljsko narečje izkazuje poenoglašnje južnoštajerskih dvoglasnikov in naslednji sovpad odrazov issln. sredinskih samoglasnikov: a) issln. *ē̇/*ē̇̇- ≠ *ē/*ē̇- = *ē/*ē̇- > *ē ≠ *ē; b) issln. *ō/*ō̇- ≠ *ō/*ō̇- > *ō ≠ *ō. V posameznih govorih pride do sovpadanja obeh kakovosti sredinskih samoglasnikov. Govori se znotraj delijo glede na odraz issln. *ā/*ā̇-, in sicer poznajo: 1. kozjanski (severni) govori: issln. *ā/*ā̇- > *ā; 2. bizeljski (južni) govori: issln. *ā/*ā̇- > *ā.⁵⁵

Srednjesavinjsko narečje izkazuje poenoglašnje južnoštajerskih dvoglasnikov in sovpad odrazov vseh issln. sredinskih samoglasnikov v dva samoglasnika (z izjemo odraza polglasnika, ki je lahko e-jevski ali a-jevski): a) issln. *ē̇/*ē̇̇- = *ē = *ē̇- = *ē/*ē̇- > *ē; b) issln. *ō = *ō̇- = *ō/*ō̇- > *ō.⁵⁶

Izhod. splošnosln.	*ē	*ē̇-	*ō	*ō̇-	*ē	*ē̇-	*ē̇̇-	*ē̇̇-	*ō	*ō̇-	*ā	*ā̇-	
Južnoštaj. nar. ploskev	*e _{1a}	*e _{1b}	*ou	*ō	*e _{1a}	*ē	*ē	*ē	*ō	*ō	*ā	*ā	
srednještajersko	Šmarje	a:ī	a:ī	a:ū	a:ū	a:ī	a:ī	ɛ:	ɛ:	o:ū	o:ū	ɛ:	ɛ:
	Žusem	ä:	ä:	o:ū	u:ō	ä:	e:	e:	e:	u:ō	u:ō	e:	e:
kozjansko-bizeljsko	Imeno	ɛ:	ɛ:	o:/u:	o:/u:	e:/ɛ:	e:	e:	e:	o:/o:	o:/o:	e:/ɛ:	e:/ɛ:
	Mostec	ɛ:, ɛ	ɛ:	u	u:	ɛ	ɛ:	ɛ:, ɛ	ɛ:	u:, u	u:		ɑ:/ɛ:
srednjesavinjsko	Ložnica	è:/ɛ:	è:/ɛ:	ò:/o:	ò:/o:	è:/ɛ:	è:/ɛ:	è:/ɛ:	è:/ɛ:	ò:/o:	ò:/o:	a:/â:	a:/â:

Odrzi nekaterih izhodiščnih splošnoslovenskih sredinskih samoglasnikov v južnoštajerski narečni ploskvi

2.4 Vzhodna slovenska narečja imajo nekatere (starejše) glasovne inovacije skupne z južnimi, nekatere (mlajše) glasovne inovacije pa s severnimi slovenskimi narečji. Skupaj z južnimi slovenskimi narečji izkazujejo zgodnje raznosnjenje praslavanskih nosnih samoglasnikov (12. stoletje) (issln. *ē, *ō > JV sln. *ā, *ā̇) in imajo posledično prvotno ozko kakovost odraza praslavanskega jata (issln. *ē̇ > JV

⁵⁴ Orožen 1981b, Povše 1990 (zapis gradiva je bil zaradi primerljivosti poenoten v skladu z novo slovensko nacionalno fonetično transkripcijo).

⁵⁵ Toporišič 1981, Kajba 2005.

⁵⁶ Jakop 2001.

sln. *ě [ẽ]) ter izkazujejo padajoče dvoglasnike kot odraze issln. *ě̃ in *ō̃ v okviru njunega zgodnjega, tj. splošnoslovenskega udvoglašenja (12./13. stoletje) (issln. *ě̃, *ō̃ > JV sln. *ẽj, *oũ). Skupaj s severnimi slovenskimi narečji pa ne poznajo zgodnjega daljšanja issln. kratkih naglašanih zložnikov v nezadnjih besednih zlogih (13./14. stoletje) (le nekateri zahodni obrobni govori imajo pozno daljšanje, tj. od 16. stoletja naprej), zaradi česar na primer odraz issln. *ě̃ ni enak odrazu issln. *ě̃- (issln. *ě̃ : *ě̃- > vzhodno V sln. *ie : *e, zahodno V sln. *ie : *ē), in e-jevsko samoglasniško kakovost issln. *ā/(*ā-) (14. stoletje) (issln. *ā/(*ā-) > V in S sln. *ā̃). Skupne vhodnoslovenske glasovne značilnosti so torej naslednje: 1. a) issln. *ě̃, *ō̃ > V sln. *ẽj, *oũ; b) issln. *ē̃ > V sln. *ē; c) issln. *ē̃, *ō̃ > V sln. *ā̃, *ā̃; č) issln. *ā̃ > V sln. *ā; 2. a) issln. *ě̃-, *ē̃-, *ō̃- > V sln. *e, *e, *o; b) issln. *ē̃-, *ō̃- > V sln. *ā̃, *ā̃; d) issln. *ā̃- > V sln. *ā; 3. issln. *u > V sln. *ū. Znotraj se delijo glede na nadaljnje spreminjanje issln. sredinskih samoglasnikov in ne toliko glede na prisotnost/odsotnost poznega daljšanja issln. kratkih naglašanih zložnikov v nezadnjih besednih zlogih (prisotnost v severnoštajerski narečni ploskvi in v zahodnem delu panonske, odsotnost v vzhodnem delu panonske narečne ploskve).

2.4.1 Severnoštajerska narečna ploskev pozna pozno daljšanje izhodiščnih splošnoslovenskih kratkih naglašanih zložnikov v nezadnjih besednih zlogih (od 16. stoletja naprej) ter naslednje odraze in sovpeade v sistemu sredinskih samoglasnikov: a) issln. *ě̃/*ē̃, *ō̃ > severnoštajersko *ẽj, *oũ; b) issln. *ě̃-/*ē̃-, *ō̃- > severnoštajersko *ē̃, *ō̃; c) issln. *ē̃/*ē̃-/*ā̃/*ā̃-, *ō̃/*ō̃- > severnoštajersko *ē̃, *ō̃. Vsa narečja poznajo mlajši naglasni umik issln. *okō̃ > *òko. Narečja se znotraj delijo glede na spremembo severnoštajerskih odrazov issln. sredinskih samoglasnikov, in sicer ali so v govorih še ohranjeni severnoštajerski dvoglasniški odrazi (z različno kakovostjo v posameznih krajevnih govorih) issln. sredinskih samoglasnikov (južnopohorsko narečje s kozjaškim podnarečjem) ali so se že poenoglasili in ponekod že drugotno udvoglasili (zgornjesavinjsko narečje s solčavskim podnarečjem). Značilnosti posameznih narečij so naslednje:

Južnopohorsko narečje: a) issln. *ě̃/*ē̃, *ō̃ > *ẽj, *oũ, pri čemer se prvini dvoglasnika lahko različita (*ẽj, *oũ > *aj, *aũ); b) issln. *ě̃-/*ē̃-, *ō̃- > *ē̃, *ō̃, pri čemer se sredinska samoglasnika zožita do visokih samoglasnikov (*ē̃, *ō̃ > *ī, *ū) ali se udvoglasita (*ē̃, *ō̃ > *ie, *uo); c) issln. *ē̃/*ē̃-/*ā̃/*ā̃-, *ō̃/*ō̃- > *ē̃, *ō̃; č) issln. *okō̃ > *òko.⁵⁷

Kozjaško podnarečje: a) issln. *ě̃/*ē̃, *ō̃ > *ẽj, *oũ; b) issln. *ě̃-/*ē̃-, *ō̃- > *ē̃, *ō̃; c) issln. *ē̃/*ē̃-/*ā̃/*ā̃-, *ō̃/*ō̃- > *ē̃, *ō̃; č) issln. *okō̃ > *òko. Kot posebno podnarečje ga določata nedosledno daljšanje issln. kratkih naglašanih samoglasnikov v zadnjih besednih zlogih in nekatere koroške značilnosti (na primer ohranitev praslovenskega soglasniškega sklopa *dl: Sveti Duh 'mɔ:dlim).⁵⁸

⁵⁷ Zorko 1998a, 1998b.

⁵⁸ Zorko 1995b, 1995c.

Zgornjesavinjsko narečje: a) issln. $*\bar{e}/*\bar{e}$, $*\bar{o} > *e_i$, $*ou > *\bar{e}$, $*\bar{o}$; b) issln. $*\check{e}/*\check{e}$, $*\check{o} > *\bar{e}/*ie$, $*\bar{o}$; c) issln. $*\bar{e}/*\check{e}/*\bar{a}/*\check{\lambda}$, $*\bar{o}/*\check{o} > *\bar{e}/*ie$, $*\bar{o}$; č) issln. $*ok\bar{o} > *\check{o}ko$; d) issln. $*b\bar{a}bica > *babica$.⁵⁹

Solčavsko podnarečje zgornjesavinjskega narečja: a) issln. $*\bar{e}/*\bar{e}$, $*\bar{o} > *e_i$, $*ou > *\bar{e}$, $*\bar{o}$; b) issln. $*\check{e}/*\check{e}$, $*\check{o} > *\bar{e}$, $*\bar{o}$; c) issln. $*\bar{e}/*\check{e}/*\bar{a}/*\check{\lambda}$, $*\bar{o}/*\check{o} > *\bar{e}$, $*\bar{o}$; č) issln. $*ok\bar{o} > *\check{o}ko$; d) issln. $*b\bar{a}bica > *babica$.⁶⁰ Razmejitev med solčavskim podnarečjem in ostalim delom zgornjesavinjskega narečja na osnovi prikazanih meril torej ni mogoča.

Izhodiščno splošnoslovensko		$*\bar{e}$	$*\check{e}$	$*\bar{o}$	$*\check{o}$	$*\bar{e}$	$*\bar{e}$	$*\bar{e}$	$*\bar{e}$	$*\bar{o}$	$*\check{o}$	$*\bar{a}$	$*\check{\lambda}$
Severnoštajerska nar. ploskev		$*e_i$	$*\bar{e}$	$*ou$	$*\bar{o}$	$*e_i$	$*\bar{e}$	$*e$	$*\bar{e}$	$*\bar{o}$	$*\bar{o}$	$*\bar{e}$	$*e$
južno-pohorsko	Oplotnica	a_i	i:	au	u:	a_i	i:	e:	e:	o:	o:	e:	e:
	Fram	e_i	i:e	ou	u:o	e_i	i:e	e:	e:	o:	o:	e:	e:
kozjaško	Selnica	e_i	e:	ou	o:	e_i	e:	e:	e:	o:	o:	e:	e:
	Sveti Duh	e_i	e:/e:	ou	o:/oo:	e_i	e:/e:	e:	e:	o:	o:	e:	e:
zgornje-savinjsko	Spodnje Kraše	e:/e:	è:	o:	ò:	e:/e:	è:	è:	è:	o:	o:	è:	è:
solčavsko	Solčava	e:	è:/ie:	o:	ò:	e:	è:/ie:	è:/ie:	è:/ie:	o:	o:	e:	e:

Odrazi nekaterih izhodiščnih splošnoslovenskih sredinskih samoglasnikov v severnoštajerski narečni ploskvi

2.4.2 Panonska narečna ploskev z izjemo svojega zahodnega roba, ki meji na štajerska narečja, izkazuje odsotnost daljšanja issln. kratkih naglašanih zložnikov v nezadnjem besednem zlogu (zato je potrebno posebej ločiti odraze issln. dolgih zložnikov od odrazov issln. kratkih naglašanih zložnikov) ter naslednje odraze in sovpadne v sistemu sredinskih samoglasnikov: 1. izhodiščni splošnoslovenski dolgi samoglasniki: a) issln. $*\bar{e}$, $*\bar{o} > \text{pan. } *e_i$, $*ou$; b) issln. $*\bar{e}$, $*\bar{e}$, $*\bar{a} > \text{pan. } *e_1$, $*e_2$, $*e_3$; c) issln. $*\bar{a} > \text{pan. } *ou$,⁶¹ 2. izhodiščni splošnoslovenski kratki samoglasniki v nezadnjih besednih zlogih: a) issln. $*\check{e} > *e$; b) issln. $*\check{e}/*\check{e}$, $*\check{o}/*\check{o} > *e$, $*\check{o}$; c) issln. $*\check{\lambda} > *a$. Znotraj panonske narečne ploskve je glede na naknadno daljšanje issln. kratkih naglašanih zložnikov v nezadnjem besednem zlogu mogoče ločiti dva tipa govorov (**vzhodni panonski govori** z odsotnostjo daljšanja: prekmursko narečje, prleško narečje, vzhodni govori slovenskogoriškega narečja, vzhodni in osrednji govori haloškega narečja; **zahodni panonski govori** s prisotnostjo daljšanja: zahodni govori slovenskogoriškega narečja, zahodni govori haloškega narečja), ki pa se ne ujemata z narečnimi mejami. Narečja se znotraj delijo glede na različne sovpadne panonskih odrazov issln. sredinskih samoglasnikov. Značilnosti posameznih narečij so naslednje:

⁵⁹ Weiss 2001.

⁶⁰ Šramel 2003.

⁶¹ Udvoglašnje issln. $*\bar{a} > *ou$, je najverjetneje zajelo celotno panonsko narečno ploskev. Novonastali padajoči dvoglasnik pa se je prvotno kakovostno razlikoval od starejšega istovrstnega dvoglasnika (issln. $*\bar{a} > *ou$), na kar bi kazalo zahodnohaloško gradivo. V večini panonskih govorov sta dvoglasnika sovpadla.

Prekmursko narečje: 1. a) issln. $*\bar{e}, *o/\bar{o} > *e_{i1}, *ou_{l=2}$; b) issln. $*\bar{e}, *e, *a >$ panonsko $*\bar{e}_1, *e_2, *e_3 >$ prekmursko $*e_{i2}, *e_2, *e_3$;⁶² 2. a) issln. $*\check{e} > *e-$; b) issln. $*\check{e}/\check{e}/\check{a} > *e-$; c) issln. $*\check{o}/\check{o} > *o$.⁶³

Prleško narečje: 1. issln. $*\bar{e}/\bar{e}/\bar{a}, *o/\bar{o} > *e, *o$; 2. issln. $*\check{e}/\check{e}/\check{a}, *a, *o/\check{o} > *e, *e, *o$.⁶⁴

Slovenskogoriško narečje: a) issln. $*\bar{e}, *o/\bar{o} > *e_i, *ou$; b) issln. $*\bar{e}, *e, *a >$ $*\bar{e}$, pri čemer za razliko od prekmurskega najverjetneje ni prišlo do udvoglašanja issln. $*\bar{e} > *e_{i2}$. Govori se glede na odsotnost/prisotnost zelo pozne podaljšave issln. kratkih naglašanih zložnikov v nezadnjih besednih zlogih delijo na vzhodne in zahodne: 1. **vzhodni slovenskogoriški govori** zaradi odsotnosti podaljšave poznajo kolikostna nasprotja v vseh besednih zlogih: a) issln. $*\check{e} : *e/\check{e}/\check{a} > *e- : *e-$; b) issln. $*\check{o}/\check{o} > *o-$; 2. **zahodni slovenskogoriški govori** zaradi pozne podaljšave ne poznajo kolikostnih nasprotij: a) issln. $*\check{e} : *e/\check{e}/\check{a} > *e/i\check{e} : *e/i\check{e}$; b) issln. $*\check{o}/\check{o} > *uo$.⁶⁵

Haloško narečje izkazuje prvotno ločevanje odrazov issln. $*o : *o > *ou_1 : *ou_2$, kar se ohranja v zahodnih govorih, v osrednjih in vzhonih govorih pa je prišlo podobno kot v ostalih panonskih narečjih do sovpada odrazov obeh samoglasnikov. Govori se delijo glede na odsotnost/prisotnost podaljšave issln. kratkih naglašanih zložnikov v nezadnjih besednih zlogih (in njihovo kasnejše udvoglašanje), prisotnost/odsotnost poenoglašanja panonskih dvoglasnikov (issln. $*\bar{e}, *o, *o >$ panonsko $*e_{i1}, *ou_1, *ou_2$) in način sovpada odrazov issln. sredinskih samoglasnikov. Značilnosti posameznih govorov so: 1. **vzhodni haloški govori:** a) issln. $*\bar{e}/\bar{a} \neq *e/\bar{e} > *e : *e$; b) issln. $*o/\bar{o} > *o$; c) issln. $*\check{e} \neq *e/\check{e}/\check{a} > *e : *e$; č) issln. $*\check{o}/\check{o} > *o$; 2. **osrednji haloški govori:** a) issln. $*\bar{e}, *o/\bar{o} > *e_i, *ou$; b) issln. $*e/\bar{e}/\bar{a} > *e$; c) issln. $*\check{e} \neq *e/\check{e}/\check{a} > *e : *e$; č) issln. $*\check{o}/\check{o} > *o$; 3. **zahodni haloški govori:** a) issln. $*\bar{e}, *o > *e, *ou$; b) issln. $*e/\bar{e}/\bar{a}, *o > *e, *o$; c) issln. $*\check{e}/\check{a} : *e/\check{e} > *e : *e$; č) issln. $*\check{o}/\check{o} > *uo$.⁶⁶

⁶² Udvoglašanje issln. $*\bar{e} >$ pan. $*\bar{e}_1 >$ prekmursko $*e_{i2}$ je najverjetneje prvotno zajelo celotno prekmursko narečje, kasneje pa je v posameznih govorih prišlo do poenoglašanja dvoglasnika (Rigler 1963: 62, Smole 2001: 43).

⁶³ Benedik 1981.

⁶⁴ Rigler 1981d.

⁶⁵ Koletnik 1999, 2001.

⁶⁶ Zorko 1998c.

Izhodiščno splošnoslovensko		*ē	*ě-	*ō	*ò-	*ē	*è-	*ē-	*ō	*ò-	*ā	*à-
Panonska narečna ploskev		*e _{i1}	*e	*ou ₁	*o	*ē	*e	*ē	*e	*ou ₂	*o	*ā
prekmursko	Gomilice	e:ī	e	o:ū	o	e:	e	e:	e	o:ū	o	e:
prleško	Videm	e:	e	o:	o	e:	e	e:	e	o:	o	e:
slovenskogoriško	Črešnjevci	e:ī	e	o:ū	o	e:	e	e:	e	o:ū	o	e:
	Voličina	e:ī	i:e	o:ū	u:o	e:	i:e/e:	e:	i:e/e:	o:ū	u:o	e:
haloško	Veliki Vrh	e:	e	o:	o	e:	e	e:	e	o:	o	e:
	Gradišče	e:ī	e	o:ū	o	e:	e	e:	e	o:ū	o	e:
	Žetale	e:	i:e	a:ū	u:o	e:	e:/ā	e:	e:	o:	u:o	e:

Odrzi nekaterih izhodiščnih splošnoslovenskih sredinskih samoglasnikov v panonski narečni ploskvi

3 Zaključek

Merila narečjeslovnega razmejevanja in klasificiranja na vodoravni ravni, tj. razmejevanja med posameznimi narečji in podnarečji znotraj posamezne narečne ploskve, so tako genetska kot strukturna ter so uporabljena dopolnjujoče. V primeru slovenskega diasistema bi genetsko merilo bilo sovpadanje odrazov različnih issln. sredinskih samoglasnikov, medtem ko bi bila strukturna merila spreminjanje (nesovpadlih ali sovpadlih) odrazov issln. sredinskih samoglasnikov (poenoglašenje, udvoglašenje), pojavi v sistemu kratkih samoglasnikov (krajšanje visokih dolgih samoglasnikov, akanje), mlajši soglasniški pojavi (švapanje, narečnoslovensko mehčanje mehkonebnikov, spreminjanje issln. **l* in **n*, slekanje), mlajši naglasni pojavi (mlajši naglasni premiki, izguba tonemskih nasprotij, izguba kolikostnih nasprotij). V primeru, da sosednja idioma ustrezata genetskim merilom, so odločujoča strukturna merila (narečja dolinske narečne ploskve), v primeru, da sosednja idioma delita strukturna merila, obveljajo genetska (narečja južnoštajerske narečne ploskve). V vsakem primeru pa je za definicijo posebnega narečja ali podnarečja potrebno večje število inovacij. Opisani pristop razmejevanja jezikovne stvarnosti v prostoru omogoča ohranjanje ravnotežja med genetskimi in strukturnimi merili ter s tem upošteva dejansko zemljepisno jezikovno stvarnost proučevanega jezikovnega kontinuuma. Pri vodoravni narečni klasifikaciji je nadalje nujno potrebno računati s pojavljanjem prehodnih govorov in narečnih otokov.

Za konec je potrebno poudariti še dejstvo, da je pričujoči prispevek le poskus prikaza meril združevanja slovenskih krajevnih govorov v narečja in podnarečja ter se opira na značilnosti za posamezno narečje oz. podnarečje najbolj tipičnih krajevnih govorov, dostopnih v objavljeni narečjeslovni strokovni literaturi. Pri tem se je nujno zavedati, da bo natančnejša analiza jezikovnih pojavov na jezikovnem ozemlju slovenskega jezika (objava *Slovenskega lingvističnega atlasa*) tu podano okvirno sliko v marsičem dopolnila in spremenila.

Izhodiščno splošnoсловensko	*ī-	*ū-	*ē-	*ō-	*ē-	*č-	*ē-	*ō-	*ē-	*č-	*ē-	*ō-	*ē-	*ā-	*ā-
Severozahodna slovenska narečja	*ī	*ū	*ie	*uo	*e	*ē	*ē	*o	*ē	*e	*ē	*o	*ē	*ā	*ā
Severna slovenska narečja	*ī	*ū	*ie	*uo	*ē	*ē	*ē	*ō	*ē	*ē	*ē	*ō	*ē	*ā	*ā
Koroška narečna ploskev	*ī	*ū	*ie	*uo	*ē	*ē	*ē	*ō	*ē	*ē	*ē	*ō	*ē	*ā	*ā
Zahodna slovenska narečja	*ī	*ū	*ie	*uo	*ē	*ē	*ē	*ō	*ē	*ē	*ē	*ō	*ē	*ā	*ā
Beneško-kraška narečna ploskev	*ī	*ū	*ie	*uo	*ē	*ē	*ē	*ō	*ē	*ē	*ē	*ō	*ē	*ā	*ā
Obsoško-idrijska narečna ploskev	*ī	*ū	*ie ₁	*uo ₁	*ie ₂	*ē	*ē	*uo ₂	*ie ₂	*ie ₂	*ē	*uo ₂	*ē	*ā	*ā
Jugovzhodna slovenska narečja	*ī	*ū	*ej	*ou	*e	*ē	*ā	*o	*ē	*e	*ē	*o	*ē	*ā	*ā
Južna slovenska narečja	*ī	*ū	*ej	*ou	*ē	*ē	*ā	*ō	*ē	*ē	*ē	*ō	*ē	*ā	*ā
Gorenjska narečna ploskev	*ī	*ū	*ej	*ou	*ē	*ē	*ē	*ō	*ē	*ē	*ē	*ō	*ē	*ā	*ā
Dolenjska narečna ploskev	*ī	*ū	*ej	*ū	*ie	*ie	*ie	*uo	*ie	*ie	*ie	*uo	*ie	*ā	*ā
Južnoštajerska narečna ploskev	*ī	*ū	*ej ₁	*ou ₁	*ej ₂	*ē	*ē	*ō	*ē	*ē	*ē	*ō	*ē	*ā	*ā
Vzhodna slovenska narečja	*ī	*ū	*ej	*ou	*e	*ē	*ā	*o	*ē	*e	*ē	*o	*ē	*ā	*ā
Severnoštajerska narečna ploskev	*ī	*ū	*ej	*ou	*ej	*ē	*ē	*ō	*ē	*ē	*ē	*ō	*ē	*ā	*ā
Panonska narečna ploskev	*ī	*ū	*ej ₁	*ou ₁	*e	*ē	*ē	*o	*ē	*e	*ē	*o	*ē	*ā	*ā
Slovenski knjižni jezik	í/ī	ú/ū	é/ē	ō(ó)	é(é)	é	é/ē	ó	é(é)	é	é/ē	ó/ō	á(á)	á	á

Odrazi nekaterih izhodiščnih splošnoсловenskih naglašanih samoglasnikov v slovenskih narečnih ploskvah in v slovenskem knjižnem jeziku

Kratice in krajšave

ed. – ednina
issln. – izhodiščni splošnoslovenski
J – južni
R – rodilnik
S – severni
sln. – slovenski
V/v – vzhodni
Z/z – zahodni
3 – tretja oseba

Viri in literatura

- BENEDIK, Francka, 1981: Gomilice (OLA 21). *FO*. Sarajevo. 179–182.
- BENEDIK, Francka, 1995: Fonološki opis govora vasi Selca. *Filologija* 24–25. Zagreb. 53–59.
- BOŽIČ, Ana, 2001: *Govor vasi Sela nad Podmelcem ter pastirska in sirarska terminologija na Tolminskem*. Diplomsko delo. Ljubljana.
- BROZOVIĆ, Dalibor, 1960: O strukturalnim i genetskim kriterijima u klasifikaciji hrvatsko-srpskih dijalekata. *Zbornik za filologiju i lingvistiku* 3. Novi Sad. 68–88.
- BROZOVIĆ, Dalibor, 1970: *Standardni jezik. Teorija, usporedbe, geneza, povijest, suvremena zbilja*. Zagreb.
- BROZOVIĆ, Dalibor, 2005: O odnosu jezikoslovne teorije i jezikoslovne terminologije. 4. *međunarodni leksikološko-leksikografski skup: Jezikoslovno nazivlje. Dijalekatna leksikografija*. [Zbornik povzetkov.] Zagreb. 23.
- COSSUTTA, Rada, 2001: *Narečna podoba Križa pri Trstu*. Koper.
- DRNOVŠEK, Sara, 2009: *Ledinska imena v Drežnici*. Diplomsko delo. Ljubljana.
- FO = *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih opšteslovenskim lingvističkim atlasom*, 1981. Ur. P. Ivić idr. Sarajevo.
- FURLAN, Metka, 2008: Interna in eksterna rekonstrukcija v slovenski etimologiji. *Slavistična revija* 56/1–2. Ljubljana. 3–16.
- IVANČIČ KUTIN, Barbara, 2007: *Slovar bovškega govora*. Ljubljana.
- JAKOP, Tjaša, 2001: Fonološki opis govora Ložnice pri Žalcu (SLA 324). *Jezikoslovni zapiski* 7/1–2. Ljubljana. 365–380.
- KAJBA, Zvonka, 2005: *Kuharska terminologija v Imenem pri Podčetrtku*. Diplomaska naloga. Ljubljana.
- KARNIČAR, Ludwig, 1990: *Der Obir-Dialekt in Kärnten. Die Mundart von Ebriach/Obirsko*. Wien.
- KENDA-JEŽ, Karmen, 1999: Fonološki opis govora kraja Cerčno (OLA 6, SLA 166). *Jezikoslovni zapiski* 5. Ljubljana. 207–234.
- KENDA-JEŽ, Karmen, 2005: Fonološki opis govora Ovčje vasi. *Ovčja vas in njena slovenska govornica/Valbruna e la sua parlata slovena*. Ur. N. Komac in V. Smole. Ukve/Ugovizza. 85–104.

- KOLETNIK, Mihaela, 1999: Govor pri sv. Rupertu (Voličina) v Slovenskih goricah. *Murkov zbornik*. Maribor. 410–425.
- KOLETNIK, Mihaela, 2001: *Slovenskogoriško narečja*. Maribor.
- LIPOVEC, Albinca, 1981: Babno Polje (OLA 13). *FO*. Sarajevo. 119–123.
- LOGAR, Tine, 1954: Dialektološke študije I: Narečna podoba zgornje savske doline. *Slavistična revija* 15. 145–149.
- LOGAR, Tine, 1955: Dialektološke študije: VII. Pripombe k obsegu in karakteristiki kraščine in notranjščine v Ramovševih Dialektih. *Slavistična revija* 8. Ljubljana. 50–55. [Ponatis v: Logar 1996b: 65–67.]
- LOGAR, Tine, 1956: Dialektološke študije: IX. Značilnosti kojščanskega govora. *Slavistična revija* 9. Ljubljana. 34–44. [Ponatis v: Logar 1996b: 72–78.]
- LOGAR, Tine, 1958: Dialektološke študije: X. Belokranjski govori. *Slavistična revija* 11. Ljubljana. 145–155. [Ponatis v Logar 1996: 79–85.]
- LOGAR, Tine, 1959a: O razmerju med gorenjščino in horjulskim govorom. *Razprave SAZU* 5. Ljubljana. 69–77. [Ponatis v Logar 1996b: 168–172.]
- LOGAR, Tine, 1959b: Prispevek k poznavanju semiškega govora v Beli krajini. *Zbornik za filologiju i lingvistiku* 2. Novi Sad. 107–113. [Ponatis v Logar 1996b: 203–207.]
- LOGAR, Tine, 1959c: Govori na Pivki. 1. Glasoslovje in oblikoslovje. *Razprave SAZU* 5. Ljubljana. 7–18. [Ponatis v: Logar 1996b: 180–187.]
- LOGAR, Tine, 1962: Dialektološke študije: XI. Slovenski govori v Istri in njihova geneza. *Slavistična revija* 13. Ljubljana. 88–97. [Ponatis v Logar 1996: 86–92.]
- LOGAR, Tine, 1967a: Dialektološke študije: XII. Govor vasi Kostanje nad Vrbskim jezerom. *Slavistična revija* 15. Ljubljana. 1–19. [Ponatis v Logar 1996: 93–107.]
- LOGAR, Tine, 1967b: Dialektološke študije: XIII. Vokalizem moravškega govora. *Slavistična revija* 15. Ljubljana. 20–27. [Ponatis v Logar 1996: 108–113.]
- LOGAR, Tine, 1968: Vokalizem in akcent govoro Potoč v Ziljski dolini. *Zbornik za filologiju i lingvistiku* 11. Novi Sad. 137–143. [Ponatis v: Logar 1996b: 208–213.]
- LOGAR, Tine, 1981a: Izhodiščni splošnoslovenski fonološki sistem. *FO*. Sarajevo. 29–33.
- LOGAR, Tine, 1981b: Potoče (Potschach; OLA 146). *FO*. Sarajevo. 183–191.
- LOGAR, Tine, 1981c: Kneža (Gerafenbach; OLA 148). *FO*. Sarajevo. 201–211.
- LOGAR, Tine, 1981č: Šmartno v Brdih (OLA 4). *FO*. Sarajevo. 53–58.
- LOGAR, Tine, 1981d: Govor kraja Podleščje na Banjšicah. *Goriški letnik* 8. Nova Gorica. 275–283. [Ponatis v: Logar 1996b: 306–312.]
- LOGAR, Tine, 1981e: Srednja vas v Bohinju (OLA 7). *FO*. Sarajevo. 73–78.
- LOGAR, Tine, 1981f: Horjul (OLA 8). *FO*. Sarajevo. 79–85.
- LOGAR, Tine, 1993: *Slovenska narečja*. Ljubljana.
- LOGAR, Tine, 1996a: Govor kraja Špeter Slovenov (S. Pietro al Natisone) pri Čedadu v Italiji. *Razprave SAZU. II. razred za filološke in literarne vede* 15. Ljubljana. 167–171. [Ponatis Logar 1996b. 313–316.]
- LOGAR, Tine, 1996b: *Dialektološke in jezikovnozgodovinske razprave*. Ur. K. Kenda-Jež. Ljubljana.⁶⁷
- LOGAR, Tine, RIGLER, Jakob, 1983: *Karta slovenskih narečij*. Ljubljana.

⁶⁷ Članki Tineta Logarja z izjemo člankov v OF (Logar 1981a–f) so citirani tako, da so ob letnici prve objave v oglatnem oklepaju navedene strani v ponatisu (Logar 1996b).

- MAURER LAUSEGGER, Herta, 1989: Značilnosti slovenskega govora pri Mariji na Zilji. *Zbornik razprav iz slovenskega jezikoslovja: Tinetu Logarju ob sedemdesetletnici*. Ljubljana. 137–148.
- MEDVED, Aleksandra, SMOLE, Vera, 2005: Trboveljski govor in rudarska kuharska terminologija. *Knjižno in narečno besedoslovje slovenskega jezika* (Zora 32). Ur. M. Jesenšek. Maribor. 69–88.
- MELIS, Ludo, 1996: 23. *Frontière linguistique. Kontaktlinguistik*. Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft, 12.1. Berlin, New York. 175–180.
- MULEJ, Barbara, 2004: *Laški govor*. (Seminarska naloga pri predmetu ZSD II). Ljubljana.
- OROŽEN, Martina, 1981a: Komen (OLA 5). *FO*. Sarajevo. 59–65.
- OROŽEN, Martina, 1981b: Šmarje pri Jelšah (OLA 18). *FO*. Sarajevo. 157–163.
- PAULSEN, Viktor, 1935: *Lautlehre des slowenischen Gailtalerdialektes in Kärnten*. Doktorska disertacija. Wien.
- POVŠE, Ivana, 1990: Govor na Žusmu. *Slavistična revija* 38/3. Ljubljana. 177–189.
- RAJH, Bernard, 2002: *Od narečja do vzhodnoštajerskega knjižnega jezika* (Zora 19). Maribor.
- RAMOVŠ, Fran, 1935: *Historična gramatika slovenskega jezika: VII. Dialekti*. Ljubljana.
- RIGLER, Jakob, 1977: K problematiki daljšanja starega akuta. *Slavistična revija* 25. Ljubljana. 83–99.
- RIGLER, Jakob, 1963: *Južnonotranjski govori*. Ljubljana.
- RIGLER, Jakob, 1976: Junkovičeva kajkavska teorija in slovenščina. *Slavistična revija* 24/4. Ljubljana. 437–465.
- RIGLER, Jakob, 1981a: Breznica pri Št. Jakobu v Rožu (Friessnitz; OLA 147). *FO*. Sarajevo. 193–200.
- RIGLER, Jakob, 1981b: Cerčno (OLA 6). *FO*. Sarajevo. 67–72.
- RIGLER, Jakob, 1981c: Ribnica (OLA 14). *FO*. Sarajevo. 125–132.
- RIGLER, Jakob, 1981d: Hrušica (OLA 12). *FO*. 111–117.
- RIGLER, Jakob, 1981e: Videm ob Ščavnici (OLA 20). *FO*. Sarajevo. 173–177.
- RIGLER, Jakob, 2001: *Zbrani spisi 1: Jezikovnozgodovinske in dialektološke razprave*. Ur. V. Smole. Ljubljana.
- SMOLE, Vera, 1998a: Slovenska narečja. *Enciklopedija Slovenije* 12. Ljubljana.
- SMOLE, Vera, 1998b: Fonološki opis govora vasi Šentrupert (SLA 262). *Jezikoslovni zapiski* 4. Ljubljana. 73–88.
- SMOLE, Vera, 1999: Je govor Kostanjevice na Krki res vzhodnodolenjski? *Logarjev zbornik* (Zora 8). Ur. Z. Zorko, M. Koletnik. Maribor. 64–71.
- SMOLE, Vera, 2000: *Zgodovinska slovnica in dialektologija II. Narečne skupine*. Ljubljana.
- STANONIK, Marija, 1977: Govor Žirovske kotline in njenega obrobja. *Slavistična revija* 25. Ljubljana. 293–309.
- STEENWIJK, Han, 1992: *The Slovene dialect of Resia: San Giorgio*. Amsterdam.
- ŠEKLI, Matej, 2006: Tersko narečje v kraju Subid/Il dialetto sloveno del Torre nel paese di Subit. *Terska dolina/Alta Val Torre/Val de Tor. Terska dolina v besedi, sliki in pesmi Viljema Černa*. Ur. M. Kožuh. Celje, Gorica. 161–187.
- ŠKOFIC, Jožica, 2006: Krajevni govor Dolnje Košane. *Dolnja Košana in okolica*. Ur. M. Dolgan. Celje. 337–359.

- ŠRAMEL, Špela, 2003: *Zgornjesavinjsko narečje: solčavski govor*. (Seminarska naloga pri predmetu ZSD II). Ljubljana.
- TOMINC, Ivan, 1964: *Črnovrški dialekt: kratka monografija in slovar*. Ljubljana.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1981: Mostec (OLA 17). *FO*. Sarajevo. 147–156.
- WEISS, Peter, 2001: Fonološki opis kraja Spodnje Kraše (SLA 314). *Jezikoslovni zapiski* 7/1–2. Ljubljana, 2001. 321–347.
- ZDOVC, Paul, 1972: *Die Mundart des südöstlichen Jauntales in Kärnten. Lautlehre und Akzent der Mundart der »Poljanci«*. Wien.
- ZEMPLJAK, Melita, 2001: Fonološki opis posavskega govora v Stržišču. *Jezikoslovni zapiski* 7/1–2. Ljubljana. 349–363.
- ZORKO, Zinka, 1995: *Narečna podoba Dravske doline*. Maribor.
- ZORKO, Zinka, 1995a: Govor Kaple. V: Zorko 1995: 224–254.
- ZORKO, Zinka, 1995b: Selniški govor. V: Zorko 1995: 292–307.
- ZORKO, Zinka, 1995c: Govor Svetega Duha na Ostrem Vrhju. V: Zorko 1995: 257–291.
- ZORKO, Zinka, 1998: *Haloško narečje in druge dialektološke študije*. Maribor.
- ZORKO, Zinka, 1998a: Oplotniški govor. V: Zorko 1998: 138–151.
- ZORKO, Zinka, 1998b: Framski govor. V: Zorko 1998: 126–137.
- ZORKO, Zinka, 1998b: Haloško narečje. V: Zorko 1998: 12–49.
- ZULJAN KUMAR, Danila, 2007: *Narečni diskurz*. Ljubljana.